

Obsah

štúdie

CYRILOMETODĚJSKÁ A PALEOSLOVENISTICKÁ STUDIA V ČECHÁCH A NA MORAVĚ V LETECH 2005–2015..... 87

Lubomíra HAVLÍKOVÁ

CHRISTS TRANSFIGURATION AND ITS ICONOGRAPHY..... 111

Ján HUSÁR

NEAUTENTICKÉ SPISY POD MENOM SVÄTÉHO KLIMENTA RÍMSKEHO..... 120

Pavol KOCHAN - Vasyl' KUZMYK

CTIŽIADOSŤ – STROSKOTANIE LODE V PRÍSTAVE. TEOLOGICKO-DUCHOVNÝ POHĽAD..... 137

Elena ŠAKOVÁ

ДУХОВНЫЙ ПУТЬ АЛЕКСАНДРА СЕРГЕЕВИЧА ПУШКИНА (1799-1837). ЧАСТЬ ПЕРВАЯ..... 144

Liliana BELOVIČOVÁ

recenzie

OSOBNOSŤ DUŠPASTIERA V PRVÝCH ŠTYROCH STOROČIACH 154

Pavol KOCHAN

Editoriál

Milí čitatelia,

v tomto čísle Vám predkladáme štúdie, ktoré sa dotýkajú patristickej, historickej, literárnej a ikonografickej oblasti vedeckej činnosti. Prvá štúdia je zhrnutím vedeckého výskumu v oblasti paleoslovenistických a cyrilometodejských štúdií na území českej republiky v rokoch 2005-2015. Ide o výskum, ktorý je spätý s cyrilometodejskou problematikou, hlavne s lingvistikou a literárnou vedou, sústredený v Akadémii vied Českej republiky. Jednotlivé dokumenty uvedené v tejto štúdii predstavujú historický prierez vedeckých poznatkov získaných a spracovaných v za posledných desať rokov. Ďalší článok je venovaný rozboru ikonografického znázornenia kresťanského sviatku Premene-
nia Pána, ktoré je založené biblickom svedectve evanjelií. V úvode autor popisuje samotnú udalosť a následne približuje historický vývoj ikonografického zobrazenia sviatku. Tretia štúdia pokračuje v patristickom bádani autorov o osobe a diele svätého Klimenta Rímskeho. Obzvlášť historicko-patristicky analyzujú neautentické diela, ktoré boli v minulosti pripisované tomuto cirkevnému spisovateľovi. Štvrtý článok nám približuje problematiku duchovného života človeka. Autorka sa venuje otázke boja s vášňami, hlavne so ctižiadosťou a vysvetľuje dôsledky tejto vášne v súčasnom stave a živote spoločnosti i jednotlivca. Autorka piatej štúdie sa venuje rozboru literárneho diela jedného z najvýznamnejších poetov ruskej literatúry, A. S. Puškina. Na základe jeho diela charakterizuje básnikov vnútorný stav a svet, v ktorom cítiť zmätenosť v duchovnom živote konfrontovaným s ponukami sveta. Autorka uvádza „korenšpodenciu“ Puškina s vtedajším moskovským biskupom, ktorá formuje básnika v poslednom období jeho tvorby. V poslednom príspevku Vám predkladáme recenziu na monografiu dvoch autorov, ktorí sa venujú otázke praktickej teológie. Autori sa dotýkajú témy chápania a vývoja kňazskej služby v prvých storočiach Cirkvi.

Veríme, že si z jednotlivých článkov nájdete zaujímavé a podnetné informácie, ktoré využijete vo svojej profesijnej činnosti aj osobnom živote.

Pavol Kochan (editor)

CYRILOMETODĚJSKÁ A PALEOSLOVENISTICKÁ STUDIA V ČECHÁCH A NA MORAVĚ V LETECH 2005– 2015

Lubomíra HAVLÍKOVÁ

Slovanský ústav AV ČR, v.v.i., Praha, Česká republika

Činnost a dílo bratrů Konstantina-Cyrila a Metoděje, spolupatronů Evropy, kteří pocházeli z řeckého (tehdy byzantského) města Soluň-*Thessalonike*, mělo nejen celoevropský náboženský, ale také kulturní význam a politicko-historický dopad. K cyrilometodějskému dědictví se hlásí řada národů a států jihovýchodní a východní Evropy, stejně jako české země (zejména Morava) a Slovensko. Literární a kulturní dědictví cyrilometodějské misie je neustále živé. Cyrilometodějské dědictví se stalo součástí evropského kulturního dědictví a kulturně-historický odkaz cyrilometodějského díla je v pluralitní společnosti a globalizující se Evropě stále aktuální.

Proto se zde pokusím na několika stranách, které mám k dispozici, stručně prezentovat vědecký výzkum v oblasti paleoslovenistických a cyrilometodějských studií a jeho výsledky na poli historie, filologie a archeologie na území České republiky v letech 2005–2015.

Studium cyrilometodějské problematiky má v českých zemích, zvláště na jižní Moravě dlouholetou tradici. Cyrilometodějství je spojeno zejména s moravským Velehradem, významným křesťanským poutním místem s bazilikou *minor*, kde je každoročně slavnostně oslavován příchod slovanských věrozvěstů na Moravu. A oslavy Konstantina-Cyrila a Metoděje se konají ve spolupráci s bulharskou stranou také v jihomoravských Mikulčicích.

V Čechách byl vědecký výzkum, spjatý s cyrilometodějskou problematikou, zejména s lingvistikou a literární vědou, soustředěn v Akademii věd České republiky, zčásti na univerzitách v Praze a v Ústí nad Labem.

K výrazným pracovištím, která zkoumají cyrilometodějský jazykový a literární odkaz v Čechách, patří oddělení paleoslovenistiky a byzantologie

Slovanského ústavu AV ČR v Praze. Jeho paleoslovenistická sekce se zabývá studiem staroslověnského a církevněslovanského jazyka a písemnictví, dlouhodobě se věnuje lexikografickým úkolům a v současnosti se zaměřuje na výzkum církevně slovanských textů české redakce (10.–11. století, období vlády Karla IV., doba předhusitská, Emauzy). Ve sledovaném období probíhaly práce na několika výzkumných projektech. Jedním z nich je *Řecko-staroslověnský index*,¹⁷⁷ který vychází od roku 2008 a který konfrontuje slovní zásobu středověké (byzantské) řečtiny se staroslověninou; vyšlo již 8 sešitů. Dalším paleoslovenistickým projektem jsou dodatky ke *Slovníku jazyka staroslověnského*,¹⁷⁸ které začaly vycházet od roku 2010. Jde o doplnění a opravy původních hesel *Slovníku jazyka staroslověnského*. Sekce také publikovala sborník *Cyrrillomethodiana 2005*,¹⁷⁹ věnovaný Zdence Ribarové, a pod názvem *Církevněslovanská lexikografie 2006*¹⁸⁰ vydala soubor mezinárodních studií, tematicky zaměřených na výsledky bádání v oblasti tvorby staroslověnských, církevněslovanských a řecko-staroslověnských slovníků a indexů. Členové sekce publikovali také dílčí články v odborných časopisech a sbornících.¹⁸¹

¹⁷⁷ *Řecko-staroslověnský index* = *Index verborum graeco-palaeoslovenicus*. Tomus I. Prolegomena; A–G. Praha – Praeae : Euroslavica, 2014 (Fasciculus 1 (Prolegomena), 2008; Fasciculus 2 (Prolegomena – Tabellae synopticae monumentorum slavivorum), 2008; Fasciculus 3 (Tabellae synopticae monumentorum slavivorum), 2009; Fasciculus 4 (Tabellae synopticae monumentorum slavivorum; A-athalameutos), 2010; Fasciculus 5 (athanasia-anaktasthai), 2011; Fasciculus 6 (anakyliein-apokalyptein), 2012; Fasciculus 7 (apokalyptis-afetérion), 2013; Fasciculus 8 (afégóniaios), 2014).

¹⁷⁸ *Slovník jazyka staroslověnského* = *Lexicon linguae palaeoslovenicae V – Addenda et corrigenda*, seš. 53, 54, 55, 56. Praha – Praeae : Euroslavica, 2010, 2011, 2012, 2014.

¹⁷⁹ *Cyrrillomethodiana 2005 ad honorem Zdeňka Ribarova et Ludmila Pacnerova*. [Eds. E. Bláhová – E. Šlaufová] (= *Slavia* 74, 2005). Praha : Euroslavica 2005.

¹⁸⁰ *Církevněslovanská lexikografie 2006*. [Eds. V. Čermák – E. Bláhová – E. Šlaufová]. Praha: Slovanský ústav AV ČR – Euroslavica 2007.

¹⁸¹ Např. BLÁHOVÁ, E. 2005. K překladu řeckých infinitivních konstrukcí v Grigorovičově parimejniku. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 157-166; eadem: Homilie o sv. Petru a Pavlovi mezi nejstaršími staroslověnskými homiliemi. *Slavia* 77/4, 2008, s. 351-366; eadem: K překladu řeckých infinitivních konstrukcí v staroslověnském apoštolu. In *Varia slavica*. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky. [Eds. I. Janyšková – H. Karlíková]. Praha : NLN, 2008. s. 53-64; ČAJKA, F. 2008. Rukopisná zachování církevněslovanské legendy o svaté Anastázii. In *Česká slavistika*. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008 (= *Slavia* 77/1-3, 2008), s. 17-28; idem: XIV. mezinárodní sjezd slavistů – Ochrid 2008. Paleoslovenistika. *Slavia* 78/1, 2009, s. 235-246; ČERMÁK, V. 2005. Emauzský hlaholský nápis – příspěvek k hlaholské epigrafice. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 343-358; idem: K finální podobě Řecko-staroslověnského

Paleoslovenisté rovněž vydali několik kritických edic staroslověnských a církevněslovanských textů. Autorem komentované edice legendy o svaté Anastázii – *Církevněslovanská legenda o sv. Anastázii*¹⁸² byl František Čajka. Práce je věnována původně staroslověnskému překladu latinské předlohy, která byla zachována v rukopisech ze 14.–18. století ruské a srbské provenience. Vydán byl 2. díl *Grigorovičova parimejniku*,¹⁸³ nejstaršího rukopisu slovanského parimejniku, který ve spolupráci s Makedonií připravila Z. Ribarova. Dvousvazkovou edici českokírkevněslovanského překladu XL homilií na evangelia Řehoře Velikého (*Besědy*)¹⁸⁴ vydal Václav Konzal; na 2. díle se podílel také F. Čajka. Jde o nejrozsáhlejší církevněslovanskou památku české redakce (328 folií), která byla přeložena asi v Sázavském klášteře z původní latinské předlohy v 2. polovině 11. století a jejíž text je doložen od 13. století jen v mladších církevněslovanských opisech ruské redakce. Ve sledovaných letech 2005–2015 vyšly také reedice knih, a to doplněné vydání publikace V. Konzala *Staroslověnská modlitba proti d'áblu*¹⁸⁵ a třetí vydání knihy *Literární památky epochy*

slovníku – indexu. *Slavia* 76/1, 2007, 39–46; idem: K pojetí nové církevní slovanštiny v areálu *Slavia orthodoxa* a *Slavia latina*. In *Česká slavistika. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů*, Ochrid 10.–16. 9. 2008 (= *Slavia* 77/1–3, 2008), 29–39; idem: Hlaholice v Diadochu Bartoloměje Paprockého z Hlohol. *Slavia* 78/3–4, 2009, 247–258; HAUPTOVÁ, Z. 2005. Staroslověnské a církevněslovanské termíny v eucharistii. *Slavia* 74/2–3, 2005, s. 265–270.

¹⁸² *Církevněslovanská legenda o sv. Anastázii (studie a komentovaná edice)* (= Práce Slovanského ústavu AV ČR, Nová řada, sv. 34). [Ed. F. Čajka]. Praha : Slovanský ústav AV ČR, 2011 (recenze K. A. Maksimovič, *Byzantinoslavica* 71/1–2, 2013, 373–377).

¹⁸³ *Grigorovičev parimejnik. II. Leksika. Index verborum.* [Ed. Z. Ribarova]. Skopje : MANU, 2014 (1. díl: *Grigorovičev parimejnik. I.* [Ed. Z. Ribarova – Z. Hauptová]. Skopje : MANU, 1998).

¹⁸⁴ *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českokírkevněslovanském překladu. Díl první. Homilie I–XXIV.* K vydání připravil V. Konzal / *Sancti Gregorii Magni, Romani pontificis, XL homiliarum in evangelia in versione bohemo-slavonica. Pars prima. Homiliae I–XXIV.* Ad editionem praeparavit V. Konzal. Praha : Euroslavica, 2005; *Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českokírkevněslovanském překladu. Díl druhý. Homilie XXV–XL.* K vydání připravil V. Konzal za pomoci F. Čajky / *Sancti Gregorii Magni, Romani pontificis, XL homiliarum in evangelia in versione bohemo-slavonica. Pars altera. Homiliae XXV–XL.* Ad editionem praeparavit V. Konzal adiuvante F. Čajka. Praha : Euroslavica, 2006.

¹⁸⁵ *Staroslověnská modlitba proti d'áblu. Nejstarší doklad exorcismu ve velkomoravském písemnictví.* [Ed. V. Konzal, reed. F. Čajka – M. Chromá]. Praha : Euroslavica, 2015 (rusky: KONZAL, V. 2002. *Staroslavjanskaja molitva protiv d'javola*. Moskva : Izdatel'stvo Indrik, 2002).

velkomoravské,¹⁸⁶ kterou napsal Josef Vašica (†1968). Na knižním trhu se objevil také *Vokabulář klasické staroslověnštiny*.¹⁸⁷

V byzantologické sekci byly realizovány dva dvouleté bilaterální česko-slovenské projekty, které probíhaly v letech 2010–2011 a 2012–2013: cyrilometodějská bibliografie za léta 1945–2011 a cyrilometodějská bibliografie před rokem 1945. Pramenný výzkum byl ukončen vytvořením bibliografické databáze k cyrilometodějské a velkomoravské problematice v českých zemích a na Slovensku a vydáním 1. svazku výběrové bibliografie *Po stopách sv. Cyrila a Metoda = In the footsteps of St. Cyril and Methodius*.¹⁸⁸ Autorsky se na ní podílela Lubomíra Havlíková, s níž spolupracovali Peter Ivanič a Martin Hetényi. Shrnutí bibliografického materiálu ve dvoujazyčné monografii přispělo k hlubšímu poznání kulturně historických aspektů cyrilometodějského díla, jeho dědictví a tradic a umožnilo široké veřejnosti získat ucelené a nové poznatky o literárním a kulturně-historickém odkazu Konstantina-Cyrila a Metoděje a o jeho reflexi v české a slovenské historiografické, filologické a archeologické slavistické produkci. Bibliografie byla vydána k oslavám 1150. výročí příchodu cyrilometodějské misie na Moravu, které proběhly v roce 2013.

K témuž výročí vyšla v Čechách kniha *Cyril a Metoděj mezi Římem a Konstantinopolí*¹⁸⁹ od Vladimíra Vavříňka, emerita Slovanského ústavu. Autor v ní navázal na své předchozí práce, které aktualizoval, a sumarizoval své

¹⁸⁶ VAŠICA, J. 2014. *Literární památky epochy velkomoravské (863–885)*. Praha : Vyšehrad, 2014³ (1. vyd. 1966, 2. vyd. 1996).

¹⁸⁷ VONDRÁK, V. – BARTOŇ, J. 2005. *Vokabulář klasické staroslověnštiny*. Praha : KLP, 2005.

¹⁸⁸ HAVLÍKOVÁ, L. – IVANIČ, P. – HETÉNYI, M. 2014. *Po stopách sv. Cyrila a Metoda. Výberová bibliografia českých a slovenských prác za roky 1945–2011 = In the footsteps of St. Cyril and Methodius. Selective bibliography of works from Bohemia and Slovakia published in 1945–2011*, Nitra : UKF 2013 (recenze: M. Šabić, *Scrinia Slavonica* 14, 2014, 499–512; G. G. Georgiev, *Palaeobulgarica* 2014, č. 2, 117–120; zpráva: L. Havlíková, *Po stopách Cyrila a Metoděje, Akademický bulletin* 6, 2014, 25, <http://data.abicko.avcr.cz/2014/06/08/cm.html>); Havlíková, L. – Ivanič, P. – Hetényi, M.: *Po stopách sv. Cyrila a Metoda. Výberová bibliografia českých a slovenských prác pred rokom 1945 = In the footsteps of St. Cyril and Methodius. Selective bibliography of works from Bohemia, Moravia and Slovakia published before 1945*. Nitra : UKF, 2016, v tisku. Kompletní cyrilometodějská elektronická databáze, zahrnující vedle monografií, sborníků, studií a článků také recenze, zprávy a jiné publikační počiny, se připravuje k prezentování v Nitře.

¹⁸⁹ VAVŘÍNEK, V. 2013. *Cyril a Metoděj mezi Římem a Konstantinopolí*. Praha : Vyšehrad, 2013 (recenze: W. Bugel, *Nad novými knihami na cyrilometodějské téma. Parrésia* 7, 2013, 473–483).

celoživotní vědecké bádání na poli cyrilometodějských studií. Vyzdvihl jedinečnost kulturního díla Cyrila a Metoděje, zejména vytvoření slovanského písemnictví a zavedení slovanského jazyka (staroslověnštiny) do liturgie.¹⁹⁰

Výzkumu postavení středověké slovanské ženy ve velkomoravské společnosti na základě studia velkomoravského práva¹⁹¹ se několik let soustavně věnovala L. Havlíková, dlouholetá šéfredaktorka časopisu *Byzantinoslavica*, obnoveného v roce 2003, a předsedkyně Českého národního byzantologického komitétu. Její práce řešily nejen ženskou problematiku (*gender studies*), ale zabývaly se rovněž různými aspekty života obyvatel Velké Moravy tak, jak se tyto skutečnosti odrážely ve velkomoravských písemných, zejména právních památkách (*Zakonъ sudnyi ljudьmъ, Nomokanonъ, Zapovědi svętyichъ otъcbъ, Vladykamъ země božie slovo velitъ*)¹⁹² a ve velkomoravském právu.¹⁹³

¹⁹⁰ Dotyčný vydal také s autorskou spoluprací P. Balcárka *Encyklopedii Byzance* (= Práce Slovanského ústavu AV ČR, Nová řada, sv. 33). Praha : Libri, 2011 (recenze: L. Havlíková, *Parrésia* V, 2011, 411-416); dále např. VAVŘÍNEK, V. 2005. Učil se svatý Cyril na Krymu latinsky? *Slavia* 74/2-3, 2005, 141-148. K tomu viz ŠAUR, V. 2007. Jaká písmena našel Konstantin v Chersonu? *Slavia* 76/2, 2007, 189-192.

¹⁹¹ HAVLÍKOVÁ, L. 2006. Středověké slovanské právo a žena. Žena v právním systému velkomoravské společnosti. In *Byzantinoslovaca I.* [ed. M. Daniš]. Bratislava : Byzantologický seminár A. Avenaria FiF UK 2006, 175-205; eadem: Femina slavica – žena a mateřství ve velkomoravských právních památkách 9. století (Příspěvek ke středověkým gender studies). In *Pulchritudo et sapientia. Ad honorem Pavel Spunar.* [Eds. Z. SILAGIOVÁ – H. ŠEDINOVÁ – P. KITZLER]. Praha : KLS FÚ AV ČR 2008, 163-178; eadem: K právnímu postavení slovanské ženy v 9. století (K otázce sňatku a uzavření manželství v případech pokrevního, adoptivního a tzv. duchovního příbuzenství v bulharském a velkomoravském prostředí). In *Česká slavistika. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008* (= *Slavia* 77, 2008), 251-263; eadem: Žena a potrat. K otázce přejímání římsko-byzantského práva a řecké terminologie ve slovanském prostředí. In *Epea pteorenta. Růženě Dostálové k narozeninám.* [Eds. M. KULHÁNKOVÁ – K. LOUDOVÁ]. Brno : Host 2009, 97-106; eadem: Žena a manželství ve slovanském prostředí 9. století na příkladu velkomoravských právních památek a jejich byzantských předloh. *Synergie* V/2, 2009, 5-26; eadem: Dítě ve velkomoravských právních památkách. *Konštantínove listy* V, 2012, 1-10; eadem: Zpráva o stavu studia právního postavení ženy ve velkomoravské společnosti. Reflexe v české, moravské a slovenské historiografii. *Konštantínove listy* VI, 2013, s. 46-68.

¹⁹² HAVLÍKOVÁ, L. 2007. Egrede de terra: On the geographical-administrative terminology in 9th century legal manuscripts. In *Byzantium and New Countries – New Peoples on the Frontier of Byzantino-Slavonic Area (IX–XV Centuries)* (= *Studia Byzantina et Slavica Cracoviensia* V). [Eds. M. KAIMAKAMOVA – M. SALAMON – M. SMORAG-RÓŻYCKA]. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica“ 2007, 77-88; eadem: On the

Příspěvky s paleoslovenistickou a cyrilometodějskou problematikou publikovaly pravidelně také dva časopisy Slovanského ústavu AV ČR, a to *Byzantinoslavica*, časopis pro byzantsko-slovanské vztahy, a *Slavia*, časopis pro slovanskou filologii.

Paleoslovenistika jako obor se objevila také na vysokých školách. V jejich studijních plánech je většinou staroslověnština prezentována jako součást výuky českého jazyka. V Čechách byla staroslověnština vyučována jako základ slovanských jazyků na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze; a to nejdříve na Katedře jihoslovanských a balkanistických studií, a posléze byla

Dissemination of Byzantine Law within the Slavic Environment (Slavic Procedural Law). In: *Byzantina Europaea. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Waldemarowi Ceranowi* (= *Byzantina Lodziensia XI*). [Eds. M. KOKOSZKO – M. J. LESZKA]. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007, 139-146; eadem: kai to onoma tu asteros legetai ho Apsinthos... Slavonic „magic art“ and legal contacts between Byzantium and Great Moravia. In *Christianity and the Development of Culture – Kresťanstvo ako nositeľ kultúry*. [Ed. V. Ježek]. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej university, 2013, 32-36; eadem: In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and Intemperance in Great Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slavonic world). *Byzantinoslavica* 72/1-2, 2014, 98-121; eadem: Pohled na nábožensky, etnický a profesně cizorodé skupiny ve velkomoravském zákonodárství. In *Acta patristica*. 10, 2014, 3-21, eadem: Obraz velkomoravského vládce Svatopluka v české a moravské historiografii 19. a 20. století, *Konštantínove listy* VIII, 2015, s. 63-77.

¹⁹³ HAVLÍKOVÁ, L. 2007. Recepce byzantských právních památek ve slovanském, zejména velkomoravském prostředí (reflexe v české právní historii). In *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda*. [Eds. J. Michalov – M. Hetényi – P. Ivanič – Z. Taneski]. Nitra : UKF, 2007. s. 54-68; eadem: K vlivu velkomoravského práva na raně středověké české právo. In *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Europu*. [Eds. J. Michalov – M. Hetényi – P. Ivanič – Z. Taneski]. Nitra : UKF, 2008. s. 22-32; eadem: Geograficko-správní staroslověnská terminologie v právních památkách 9. století a její řecké (byzantské) a latinské paralely. In *Byzantská revue* 2009. *Constructing and Deconstructing Byzantium – Konštrukcia a dekonštrukcia Byzancie* (= *Acta facultatis orthodoxae theologiae Universitatis Presoviensis*) [Ed. J. Husár]. Prešov : PU, 2009. s. 108-119. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/elpub2/PBF/Husar4/pdf_doc/08_Havlikova.pdf>, *Synergie* V/1, 2009, 9-20; eadem: Cyrilometodějské a byzantské reminiscence na jednání Prvního přípravného Slovanského sjezdu. *Konštantínove listy* III, 2010, 55-61; eadem: Crimen laesae maiestatis a panovník jako garant práva ve velkomoravském prostředí 9. století. *Konštantínove listy* IV, 2011, 41-53; eadem: Metodějovo velkomoravské „Napomenutí vladařům“ – homilie nebo speculum principis? Pokus o novou žánrovou interpretaci. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : UKF, 2013. s. 121-141; eadem: The Cyrillo-Methodian tradition in the work of Milada Paulová as a historical discours. *Byzantinoslavica* 71, 2013, 31-46; eadem: Adoption of Byzantine motifs in 19th and 20th century Czech and Moravian historical novel production. In: *The Reception of Byzantium in European Culture since 1500*. Edd. P. Marciniak and D. C. Smythe. Farnham, Surrey : Ashgate, 2016. s. 203-211.

převedena i s vyučujícím do Ústavu východoevropských studií; přednášky konal Václav Čermák. Také na katedře bohemistiky Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem se v rámci výuky českého jazyka vyučuje staroslověnština. Přednášela ji Zoe Hauptová a posléze F. Čajka. Paleoslovenistikou se v Čechách zabývali i badatelé mimo výše uvedené instituce.¹⁹⁴

Na Moravě byla cyrilometodějská studia pěstována především v Brně a v Olomouci, a to jak v Akademii věd ČR, tak na univerzitních fakultách.

V Brně, v etymologickém oddělení brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český AV ČR, probíhaly kontinuální práce na několikaletém kolektivním díle, které vychází pod názvem *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*.¹⁹⁵ Po Evě Havlové se na něm podílejí zejména Ilona Janyšková,¹⁹⁶ hlavní redaktorka, a Helena Karlíková,¹⁹⁷ vedoucí etymologického oddělení, a další.¹⁹⁸ Obě jsou rovněž vydavatelkami sborníků referátů z etymologických konferencí, pořádaných v Brně, které byly vydány v ediční řadě *Studia etymologica Brunensia*,¹⁹⁹ v nichž vycházely také další práce z oblasti slovanské etymologie od brněnských badatelů.

¹⁹⁴ MRŇÁVEK, T. 2009. Sinajské slovanské euchologium. Vznik, autorství a struktura. In *Význam cyrilometodějství pro integraci slovanských národů do evropských struktur*. Praha : Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR, 2009. s. 15-38.

¹⁹⁵ *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Sešit 13 (rasti – sice). Praha : Academia, 2006, 751-814; Sešit 14 (sice – sꙋdopolja. Doplnky k bibliografickému aparátu IV). Praha : Academia, 2008, 815-870; Sešit 15 (sꙋdъce – sꙋ). Brno : Tribun EU, 2010. s. 871-934.

¹⁹⁶ JANYŠKOVÁ, I. 2005. 'Porodní bába' ve staroslověnině a v ostatních slovanských jazycích. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 279-284.

¹⁹⁷ KARLÍKOVÁ, H. – VEČERKA, R. 2005. Vývoj české etymologie v evropském kontextu. *Opera Slavica: slavistické rozhledy* 15/4, 2005, 40-51; eadem: K významu jednoho staroslověnského adjektiva. *Slavia* 79/1, 2010, s. 68-72.

¹⁹⁸ Např. ŠARAPATKOVÁ, Ž. 2005. Církevněslovanské *ryždъ* a české *ryzí*. *Slavia* 74/2-3, 2005, 271-273; eadem: Staroslověnské a církevněslovanské názvy škůdců rostlin. *Slavia* 79/1, 2010, 114-117; VALČÁKOVÁ, P. 2005. Církevněslovanské *sanъ* 'drak'. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 275-278; eadem: Církevněslovanské expanze v materiálech etymologického slovníku jazyka staroslověnského. In: *Cyril a Metod – Slovensko a Európa*. [Eds. E. Nemcová – J. Pišová]. Trnava : UCM, 2007. s. 63-67; BLAŽEK, V. 2010. Staroslověnské *vъtrъ 'kovář'. *Slavia* 79/1, 2010, 9-14; BOČEK, V. 2010. K etymologii slovanského *mъša. *Slavia* 79/1, 2010, s. 15-20.

¹⁹⁹ *Studia etymologica Brunensia* 1-11, Praha : Euroslavica, 2000–2011.

Řadu prací o staroslověněštině vydal nestor brněnské paleoslovenistiky a dlouholetý pedagog Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Radoslav Večerka. Znamé jsou jeho knihy *Staroslověněština v kontextu slovanských jazyků* a *Jazyky v komparaci*.²⁰⁰ V Brně byl vydán k výročí jeho narození sborník, nazvaný *Varia slavica*,²⁰¹ a vyšel zde rovněž soubor jeho studií.²⁰²

Pod egidou Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně bylo realizováno také 2. vydání edice pramenů k dějinám Velké Moravy – *Magnae Moraviae fontes historici*,²⁰³ jehož hlavním editorem, autorem i překladatelem byl dlouholetý vědecký pracovník Akademie věd a externí pedagog Masarykovy univerzity v Brně Lubomír E. Havlík (†2000). Psal o středověkých dějinách Slovanů a byl autorem knih a studií s velkomoravskou a cyrilometodějskou problematikou. Z pera tohoto předního moravského historika vyšla kniha *Kronika o Velké Moravě*,²⁰⁴ jejíž 3. vydání bylo věnováno k 1150. výročí příchodu

²⁰⁰ VEČERKA, R. 2006. *Staroslověněština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc : UP – Praha : Euroslavica, 2006; idem: *Jazyky v komparaci*. Nástin české jazykovědné slavistiky v mezinárodním kontextu. Praha : NLN, 2008; idem: *Vývoj slovanské jazykovědy v českých zemích*. Brno : MU, 2006; idem et al.: *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*. Praha, 2006; idem: *Moravské země veliký občan, sláva a chloubu*. Sv. Metoděj Soluňský. In *Osobnosti moravských dějin 1*. Brno : Matices moravská 2006. s. 17-25; idem: *Staroslověněšská etapa českého písemnictví*. Praha : NLN, 2010.

²⁰¹ *Varia slavica*. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerký. [Eds. I. Janyšková – H. Karlíková]. Praha : NLN, 2008.

²⁰² VEČERKA, R. 2011. *Opera Slavica et Palæoslovenica Minora*. In *Studie osobností brněnské lingvistiky III*. [Eds. J. Dvořák – P. Malčík]. Brno : Host, 2011.

²⁰³ *Magnae Moraviae fontes historici I. Annales et chronicae*, operi edendo praefuit Lubomír E. Havlík (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 104). Brno – Praha : SPN, 1966 (reed.: Brno : Vydavatelství MU, 2008²); *Magnae Moraviae fontes historici II. Textus biografici, hagiographici, liturgici*, operi edendo praefuit Lubomír E. Havlík (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 118). Brno : Universita J. E. Purkyně, 1967 (reed.: Praha : KLP, 2010²); *Magnae Moraviae fontes historici III. Diplomata, epistulae, textus historici varii*, operi edendo praefuit Lubomír E. Havlík (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 134). Brno : Universita J. E. Purkyně 1969 (reed.: Praha : KLP, 2011²); *Magnae Moraviae fontes historici IV. Leges – Textus iuridici, Supplementa*, operi edendo praefuit Lubomír E. Havlík (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 156). Brno : Universita J. E. Purkyně, 1971 (reed.: Praha : KLP, 2013²); *Havlík, Lubomír E., Magnae Moraviae fontes historici V. Indices* (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 206). Brno : Universita J. E. Purkyně, 1977.

²⁰⁴ HAVLÍK, L. E. 2013. *Kronika o Velké Moravě*. Brno : Jota, 2013³ (2. vyd. Jota, 1992, 1. vyd. Blok, 1987).

Konstantina-Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu (863). V 2. vydání vyšla i jeho kniha *Moravské letopisy*²⁰⁵ s údaji z dějin Velké Moravy.

Zmínit je třeba též moravskou archeologii, která svými objevy a pracemi přispěla k výzkumu cyrilometodějské a velkomoravské problematiky. Zemřelý brněnský archeolog Zdeněk Klanica (†2014), nástupce J. Poulika, zasvětil svůj život výzkumům na hradisku Valy u Mikulčic (*gradъ Morava*) a vydal vzpomínkovou knihu *Torzo mozaiky*.²⁰⁶ V dalších pracích se věnoval otázce Metodějova hrobu,²⁰⁷ který umísťuje do trojlodní baziliky (kostel č. 3) v Mikulčicích, která je největší velkomoravský kostel v českých zemích. O velkomoravské historii z pohledu archeologa psal Zdeněk Měřínský v souhrnné publikaci *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu*.²⁰⁸ V Moravském zemském muzeu v Brně působí archeolog Luděk Galuška, pokračovatel v díle V. Hrubého, který se zabýval lokalitou Staré Město (*Veligradъ*) a arcibiskupským centrem Sady u Uherského Hradiště, kde podle jeho soudu byl hrob moravského arcibiskupa Metoděje a hrobka moravského krále Svatopluka. Stál rovněž u zrodu archeoskanzenu v Modré u Velehradu.²⁰⁹

V Brně vyšel také sborník ze sympozia, konaného však v Praze a věnovaného 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu, který byl

²⁰⁵ HAVLÍK, L. E. 2009. *Moravské letopisy. Dějiny Moravy v datech*. Břeclav : Pálka, 2009 (1. vyd. Brno : Jota, 1993). Viz také starší práce: idem: *Svatopluk I. Veliký, král Moravanů a Slovanů*. Brno : Jota 1994; idem: *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů*. Brno : VLN, 1999 a In *Moravský historický sborník – Ročenka MNK 1995*. Brno : MNK, 1996. s. 85-230.

²⁰⁶ KLANICA, Z. 2005. *Torzo mozaiky*. Praha : Futura, 2005.

²⁰⁷ KLANICA, Z. 2007. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha : Futura, 2007³; idem: *Tajnáta na grobot na sv. Metodij*. Brno – Boskovice : SPJS v nakladatelství Albert, 2008. Viz také: GALATÍK, J. 2006. Amatérské pátrání po hrobu sv. Metoděje. In *Moravský historický sborník: ročenka Moravského národního kongresu 2002–2005*. Brno : MNK, 2006, s. 643–660.

²⁰⁸ MĚŘÍNSKÝ, Z. 2006. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha : Libri, 2006.

²⁰⁹ GALUŠKA, L. – VAŠKOVÝCH, M. 2006. *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu: velkomoravské opevnění sídliště středního Pomoraví*. Modrá : Obec Modrá, 2006; GALUŠKA, L. – POLÁČEK, L. 2006. Církevní architektura v centrální oblasti velkomoravského státu. In *České země v raném středověku*. [Ed. P. Sommer]. Praha : NLN, 2006, s. 92-153; idem: Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě 10.–12. století skutečně věcí neznámou? In *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin J. Žemličky. [Eds. E. Doležalová – R. Šimůnek – D. Dvořáčková – A. Pořízka]. Praha : NLN, 2007, s. 50-62.

nazván *I oni jsou otcové naši*.²¹⁰ Nelze zde jmenovat všechny badatele a práce, ale cyrilometodějskému dědictví a staré Moravě se věnovali i další moravští a čeští autoři.²¹¹

Cyrilometodějským tématům²¹² a Velehradu²¹³ byla věnována řada publikací, které vyšly v Olomouci. Zde se na Univerzitě Palackého vyprofilovala dvě pracoviště, mající vztah k cyrilometodějskému dědictví. Na katedře bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

²¹⁰ *I oni jsou otcové naši*. Cyrilometodějský sborník: dokumentace z malého sympozia, pořádaného Církví československou husitskou a Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje dne 25. září 2003 na UK HTF. [Eds. J. B. Lášek – H. Tonzarová]. Brno : L. Marek, 2005. LÁŠEK, J. B. Cyrilometodějská tradice od roku 1880 do současnosti. In: *I oni jsou otcové naši*, 9-18; HUNÁČEK, V. Cyrilometodějský odkaz, kacíři a reformace. In: *I oni jsou otcové naši*, 23-80; HRDLÍČKA, J. Modernistický religionista Fr. Kovář a idea cyrilometodějství v letech 1920-25. (Křížovatky ortodoxie a CČSH). In: *I oni jsou otcové naši*, 81-90; HAUPTOVÁ, Z. Otázka pokřtění Velké Moravy z pohledu osvícenské a obrozené slavistiky. In: *I oni jsou otcové naši*, 91-100; SAKAŘ, V. Vztah husitství k dílu Cyrila a Metoděje, jak se projevuje jednak ve středověké husitské církvi, jednak u jejích novodobých pokračovatelů v CČSH. In: *I oni jsou otcové naši*, 101-120. Na HTF KU v Praze vyšel např. KUČERA, M. 2005. Překlad Proglasu jako výraz úcty. *Theologická revue* 76/1, 2005, s. 27-31.

²¹¹ KACHLÍK, J. 2006. Kulturní dědictví Velké Moravy. In *Moravský historický sborník: ročenka Moravského národního kongresu 2002–2005*. Brno : MNK, 2006, s. 163-175; TŘEŠTÍK, D. 2006. Pomník knížete Rostislava. In *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. [Eds. M. Wihoda – D. Malafák]. Brno : Maticе moravská, 2006, s. 25-46; idem: Slovánská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. In *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. [Ed. P. Sommer]. Praha : NLN, 2006, s. 189-218; JAN, L. Stará Morava mezi Východem a Západem. In ibidem, s. 251-264; idem: O smyslu příběhu bratří Konstantina a Metoděje. In HANUŠ, J. a kol. 2011. *Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě*. Brno : Maticе moravská, 2011, s. 100-115; SELUCKÝ, P. 2010. *Sv. Kliment u Osvětiman a Velká Morava*. Koryčany : P. Selucký, 2010; VESELÝ, J. M., OP : *Tajemství Hory svatého Klimenta*. Dostupné z: <<http://www.cormier.cz/hora.htm.pdf>>; KALHOUS, D. 2010. Slovánské písemnictví a liturgie 10. a 11. věku. *Český časopis historický* 110/1, 2010, 1-33; BRODESSER, S. 2011. Půl století Památníku Velké Moravy ve Starém Městě u Uherského Hradiště. In *Vlastivědný věstník moravský* 63/2, 2011, s. 154-160.

²¹² ZLÁMAL, B. 2005. *Příručka českých církevních dějin. 1. Počátky latinského a slovanského křesťanství na Velké Moravě a v Čechách (800–1000)*. Olomouc : Maticе cyrilometodějská, 2005.

²¹³ ALTRICHTER, M. et al. 2005. Velehrad – filologoi versus filosofoi. Příspěvek spirituální teologie k 800 letému výročí. Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2005; POJSL, M. 2005. Velehrad: Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky (= Církevní památky, sv. 36). Velehrad : Historická společnost Starý Velehrad. 2005; idem: Moravská poutní místa II. Cyrilometodějský Velehrad. *Věstník historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích* 20, 2011, 129-132; idem: Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In *Cisterciáci na Moravě*. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. [Ed. M. Pojsl]. Olomouc : UP, 2006. s. 219-227; Velehrad. In FOLTÝN, D. a kol. 2005. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha : Libri, 200. s. 724-736.

přednáší staroslověnštinu v rámci výuky českého jazyka Miroslav Vepřek, jeden z žáků nestorky olomoucké paleoslovenistiky Heleny Bauerové.²¹⁴ Je autorem několika knih a učebních textů jako *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy* nebo *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*²¹⁵ a dalších článků.²¹⁶ Na Cyrilometodějské theologické fakultě téže univerzity v Olomouci působí pedagog Pavel Ambros, který společně s kardinálem Tomášem Špidlíkem (†2010)²¹⁷ vydal cyrilometodějskou bibliografii za léta 1990-2011²¹⁸ a v Olomouci vyšel rovněž český překlad Dvorníkovy práce *Fotiovo schizma. Historie a legenda*.²¹⁹ Na Cyrilometodějské theologické fakultě téže univerzity působil také cyrilometodievista Vojtěch Tkadlčík (†1997).²²⁰

²¹⁴ BAUEROVÁ, H. 2006. *Texty ke studiu staroslověnštiny se slovníčkem*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006⁵.

²¹⁵ VEPŘEK, M. 2006. *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2006; idem: *Iskoni bě slovo. Texty ke studiu diachronní slavistiky a bohemistiky*. Olomouc : UP, 2011; idem: *Modlitba sv. Řehoře a Modlitba vyznání hříchů v církevněslovanské a latinské tradici*. Olomouc : UP, 2013; idem: *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*. Olomouc : UP, 2015.

²¹⁶ Např. VEPŘEK, M. 2007. Církevněslovanská Modlitba sv. Řehoře a její původ v komparaci s latinskou předlohou. *Slavia* 76/1, 2007, 1-11; idem: Církevněslovanské modlitby českého původu. In *Česká slavistika. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008* (= *Slavia* 77/1-3, 2008), 221-230; idem: Grafém jať ve staročeském hlaholském Comestoru. *Listy filologické* 135/1-2, 2012, 31-42; idem: Filologický pohled na problém kontinuity cyrilometodějské kulturní tradice v Čechách 10.–11. století. *Konštantínove listy* 3, 2010, 39-48; idem: Církevněslovanské památky českého původu s latinskou předlohou. *Slavia* 82, 2013, 240-250; idem: Cyrilometodějská tradice v Hlaholském misálu Vojtěcha Tkadlčíka. In *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : UKF, 2013. s. 459-470; idem: Prefix *(j)ъz- as a Component of Lexical Bohemisms in Church Slavonic? In *Etymological Research into Old Church Slavonic*. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2014, 9-11 September. Praha : NLN, 2015. s. 423-430.

²¹⁷ ŠPIDLÍK, T. 2007. Cyril a Metoděj – světcí stále aktuální. In *Acta VIII. conventus Velehradensis anno 2007. K hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě* (= Fórum Velehrad III). Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2011. s. 78-92.

²¹⁸ AMBROS, P. – ŠPIDLÍK, T. 2011. *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi. Vybrané otázky cyrilometodějské tradice. Bibliografie 1990–2011* (= Fórum Velehrad II). Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2011. Vyšla zde také další bibliografie: ŠPAČEK, M. 2011. *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1910–1948. Bibliografie časopisu věnovaného sjednocení Slovanů v Kristu a ukázky jeho unijního úsilí* (= Fórum Velehrad IV). Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2011.

²¹⁹ DVORNÍK, F. 2008. *Fotiovo schizma. Historie a legenda*. Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2008.

²²⁰ TKADLČÍK, V. 2000. Historické základy byzantského obřadu v Čechách a na Moravě. In *10 let Apoštolského exarchátu*. [Ed. M. Hanuš]. Praha : Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR,

Na severu Moravy, v Ostravě, na katedře slavistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity, přednáší obecnou lingvistiku, slovanskou filologii, včetně staroslověnštiny Irena Bogoczová.²²¹

V souvislosti s oslavami 1150. výročí příchodu Konstantina-Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu byly organizovány na Moravě i v Čechách vědecké konference a opomenout nelze ani beletristickou a populárně naučnou tvorbu a výstavnickou činnost.

V květnu 2013 se konala na Velehradě mezinárodní konference „Cyrilometodějská misie a Evropa. 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu“, na které spolupracovali Archeologický ústav Moravského Zemského muzea a Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Akademie věd ČR. Začátkem června 2013 téhož roku proběhla také mezinárodní konference v Praze, kterou uspořádala Karlova univerzita, její Filozofická fakulta, a Historický ústav AV ČR. Jejím tématem byla „Cyrilometodějská tradice v dějinách: období rozkvětu i snah umlčení“.

Již před 1150. výročím cyrilometodějské misie vyšlo několik knih. Byly to jednak dvě publikace Rudolfa Bubíka, jedna o Konstantinovi-Cyrilovi, druhá o Metodějovi,²²² a dvě knihy Petra Piřhy, věnované apoštolům Slovanů, sv. Cyrilovi a Metodějovi, a Velehradu.²²³ Reeditována byla práce *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů*²²⁴ z pera M. Pavlíka (vladyky Gorazda II.). Její původní část nazvaná *Život sv. Cyrila a Metoděje a jejich poměr k Římu a k Cařihradu: k 1050. výročí úmrtí sv. Metoděje*, která tvoří základ knihy, vznikla patrně v roce 1936. Zbytek byl doplněn. Vzájemným vztahem byzantské misie a velkomoravské

2006. s. 76-78. Jemu byl také věnován sborník, nazvaný *Cyrrilomethodiana*. Sborník k uctění památky Mons. prof. ThDr. Vojtěcha Tkadlčíka. [Ed. P. Ambros]. Olomouc : CMTF UP – Praha : Euroslavica, 2000.

²²¹ DAVIDOVÁ, D. – BOGOCZOVÁ, I. 2006. Textová opora k přednáškám a cvičením z předmětů: Cvičení a texty ke studiu slovanské filologie a staroslověnštiny. Ostrava : OU, 2006.

²²² BUBÍK, R. 2010. *Nepřemožitelné světlo, II. Konstantin filosof*. Albrechtice : Křesťanský život, 2010; *Nepřemožitelné světlo, III. Arcibiskup Metoděj*. Albrechtice : Křesťanský život, 2010.

²²³ PIŘHA, P. 2010. *Svatí Cyril a Metoděj. Velehrad – symbol a úkol*. České Budějovice : Poustevník, 2010; id.: *Slyšte slovo a zpívejte píseň. Život svatých Cyrila a Metoděje a příběh Velehradu*. České Budějovice : Poustevník, 2012.

²²⁴ PAVLÍK, M. (Gorazd II.). *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů*. K vydání připravil R. Wimmer a vydal Český národní fond kultury, s.l. et s.d.

říše se zabývá kniha *Svatí Cyril a Metoděj a Velká Morava*,²²⁵ kterou vydali žalmista Jiří Jukl a pravoslavný otec-diákon Alexandr Lukanič. Zatímco Bubíkovy a Piřhovy práce nahlízejí na cyrilometodějskou misii prismatem katolické církve, další dvě publikace reprezentují pohledy a stanoviska pravoslavných kruhů.

K populárně naučným pracím patří třídlíný *Pravdivý příběh byzantských věrozvěstů Konstantina a Metoděje*,²²⁶ který zpracovává téma cyrilometodějské misie formou přijatelnou pro děti a mládež, tj. rovněž použitím formy komiksu a PC hry na CD. K propagaci sloužila publikace o kapli sv. Cyrila a Metoděje²²⁷ na hoře Radhošť v Beskydech na Moravě.

V roce 2013, kdy probíhaly oslavy 1150. výročí příchodu cyrilometodějské misie na Velkou Moravu, bylo v českých zemích zorganizováno a instalováno několik výstav, připomínajících cyrilometodějské dědictví. Většina výstav byla uspořádána a proběhla na Moravě.

Moravské zemské muzeum v Brně ve spolupráci se Slovanským ústavem AV ČR v Praze připravilo na březen – srpen 2013 v Paláci šlechticů výstavu „Cyril a Metoděj. Doba, život, dílo“. K výstavě byla vydána také stejnojmenná kolektivní monografie s řadou studií o cyrilometodějské problematice a s katalogem výstavy.²²⁸ Tato výstava pak byla rozšířena o cyrilometodějskou tradici v Čechách a doplněna o výstavu z Muzea umění v Olomouci a v říjnu 2013 pak zahájena v Anežském klášteře v Praze pod názvem „CM 863. Svati Cyril a Metoděj. Dějiny – tradice – současnost – úcta.“

V Arcidiecézním muzeu v Olomouci byla od dubna do srpna 2013 instalována výstava, nazvaná „Mezi Východem a Západem“, kterou připravilo

²²⁵ JUKL, J. – LUKANIČ, A. 2013. *Svatí Cyril a Metoděj a Velká Morava*. Praha : Pražská pravoslavná eparchie, 2013.

²²⁶ *Pravdivý příběh byzantských věrozvěstů Konstantina a Metoděje. Slovo paměti*: R. Štulcová, *Křesťanství na Velké Moravě a byzantská misie*: L. Galuška – M. Vaškových, *Komiks na motivy románu Slovo paměti* nakreslila J. Motičáková, PC hra Veligrad. Fos-Zoe-Nika. Uherské Hradiště, 2013.

²²⁷ STOKLASA, R. 2005. *Radhošť: kaple sv. Cyrila a Metoděje a jiné radhošťské památky*. Rožnov pod Radhoštěm : Public ART, 2005.

²²⁸ *Cyril a Metoděj – doba, život, dílo / Cyril and Methodius – Their Era, Lives, and Work*. [Ed. J. Mitáček]. Brno : Moravské zemské muzeum, 2013.

Muzeum umění Olomouc, Arcidiecézní muzeum Olomouc a Vlastivědné muzeum v Olomouci a která se poté stala součástí výše zmiňované pražské výstavy. Také k olomoucké výstavě byla vydána kolektivní monografie se studiemi a s katalogem.²²⁹ Dále byla na Moravě, ve výstavních prostorách Muzea Boskovicka v Boskovicích, od dubna do června 2013, nainstalována výstava „Tito jsou otcové naši. Cyrilometodějská úcta na Moravě a v Čechách.“ A 1150. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu byla věnována také výstava „Cyrilometodějský Velehrad“, která proběhla od května do září 2013 v Baťově institutu ve Zlíně a kterou připravilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti ve spolupráci s Kysuckým muzeem v Čadci a Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Také k této výstavě byl vydán katalog.²³⁰ V Uherském Brodě byla instalována výstava fotografií ředitele muzea a etnografa Pavla Popelky, nazvaná „Podoba víra“ a doprovázená publikací, katalogem výstavy.²³¹

Závěrem se zmíním o dvou grantových projektech, které jsou již nad chronologický rámec tohoto přehledu, které však po odchodu silné pražské generace paleoslovenistů, Emilie Bláhové (†2016), Zoe Hauptové (†2013) a Václava Konzala, zajistí další existenci pražské paleoslovenistiky, která je v posledních letech, co se týče studií a článků, málo produktivní. Prvním je projekt V. Čermáka „Církevněslovanské hlaholské písemnictví v Čechách za vlády Karla IV. a Václava IV.“ (2016–2018), který finančně podpořila Grantová agentura ČR. Projekt má za cíl zhodnocení a zpřístupnění známých chorvatských hlaholských zlomků breviářů, misálů a dalších liturgických knih 14. a 15. století z českých rukopisných sbírek. Druhým projektem je „NAKI: GORAZD: Digitální portál staroslovenštiny“ (2016–2020), který podpořilo Ministerstvo kultury ČR. Cílem je zpřístupnění výsledků bádání české

²²⁹ *Mezi Východem a Západem. Svätí Cyril a Metoděj v kultúre českých zemí.* [Ed. S. Jemelková]. Olomouc : Muzeum umění a Arcidiecézní museum, 2013.

²³⁰ POJSL, J. – RAŠTCOVÁ, B. 2013. *Cyrilometodějský Velehrad. Výstava k 1150. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu v roce 863.* Uherské Hradiště : Historická společnost Starý Velehrad, 2013.

²³¹ POPELKA, P. 2013. *Podoby víry. Obrazem a slovem po stopách cyrilometodějské tradice.* Uherský Brod : Muzeum J. A. Komenského, 2013.

paleoslovenistiky v oblasti staroslověnské lexikografie. Vznikne specializovaná a veřejná moderní databáze, která zajistí trvalé uchování dat v digitální podobě a kterou bude možné dále doplňovat a inovovat. Obsah databáze bude založen na lexikografickém materiálu, který vznikl pro *Slovník jazyka staroslověnského*, *Slovník nejstarších staroslověnských památek* a *Řecko-staroslověnský index*. Pracovní kolektiv, který bude přepisovat kartotéční lístky s lexikografickými údaji do digitální podoby, povede Š. Pilát.

SUMMARY

Activity of thessalonician brothers Cyril and Methodius has not only religious value but also cultural and politically-historical impact. Lot of nations and states of Eastern and South-eastern Europe lay claims to this heritage, especially Slovakia and Czech. Great Moravian heritage became a part of European cultural heritage and message of thessalonician brothers is very actual in process of globalisation in pluralistic society. In this study, we achieved a short summary of scientific research in scene of paleoslavic and cyril-methodian studies in region of Czech Republic in 2005-2015. In Czech Republic was the scientific research, which is linked with cyril-methodian issue, mainly with linguistic and literal science, concentrated in Academy of Sciences of Czech Republic. Particular documents stated in this study represent historical section of science knowledge obtained and processed in last ten years. We are talking here about creating of map of history of Great Moravia through the evidences of the structure of society, formation and development of art of lettering, up to development of juridical system. This summary gives actual interest about heritage of Great Moravia in academics sphere in Czech Republic.

Seznam bibliografických odkazů

ALTRICHTER, M. et al. 2005. Velehrad – filologoi versus filosofoi. Příspěvek spirituální teologie k 800 letému výročí. Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2005.

- AMBROS, P. – ŠPIDLÍK, T. 2011. *Svatí Cyril a Metoděj mezi námi. Vybrané otázky cyrilometodějské tradice. Bibliografie 1990–2011* (= Fórum Velehrad II). Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2011.
- BAUEROVÁ, H. 2006. *Texty ke studiu staroslověnštiny se slovníčkem*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006⁵.
- BLÁHOVÁ, E. 2005. K překladu řeckých infinitivních konstrukcí v Grigorovičově parimejniku. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 157-166; eadem: Homilie o sv. Petru a Pavlovi mezi nejstaršími staroslověnskými homiliemi. *Slavia* 77/4, 2008, s. 351-366; eadem: K překladu řeckých infinitivních konstrukcí v staroslověnském apoštolu. In *Varia slavica*. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky. [Eds. I. Janyšková – H. Karlíková]. Praha : NLN, 2008. s. 53-64; ČAJKA, F. 2008. Rukopisná zachování církevněslovanské legendy o svaté Anastázii. In *Česká slavistika*. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008 (= *Slavia* 77/1-3, 2008), s. 17-28; idem: XIV. mezinárodní sjezd slavistů – Ochrid 2008. Paleoslovenistika. *Slavia* 78/1, 2009, s. 235-246; ČERMÁK, V. 2005. Emauzský hlaholský nápis – příspěvek k hlaholské epigrafice. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 343-358; idem: K finální podobě Řecko-staroslověnského slovníku – indexu. *Slavia* 76/1, 2007, 39-46; idem: K pojetí nové církevní slovanštiny v areálu Slavia orthodoxa a Slavia latina. In *Česká slavistika*. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008 (= *Slavia* 77/1-3, 2008), 29-39; idem: Hlaholice v Diadochu Bartoloměje Paprockého z Hlohol. *Slavia* 78/3-4, 2009, 247-258; HAUPTOVÁ, Z. 2005. Staroslověnské a církevněslovanské termíny v eucharistii. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 265-270.
- BRODESSER, S. 2011. Půl století Památníku Velké Moravy ve Starém Městě u Uherského Hradiště. In *Vlastivědný věstník moravský* 63/2, 2011, s. 154-160.
- BUBÍK, R. 2010. *Nepřemožitelné světlo, II. Konstantin filosof*. Albrechtice : Křesťanský život, 2010; *Nepřemožitelné světlo, III. Arcibiskup Metoděj*. Albrechtice : Křesťanský život, 2010.
- Církevněslovanská legenda o sv. Anastázii (studie a komentovaná edice)* (= Práce Slovanského ústavu AV ČR, Nová řada, sv. 34). [Ed. F. Čajka]. Praha :

- Slovanský ústav AV ČR, 2011 (recenze K. A. Maksimovič, *Byzantinoslavica* 71/1-2, 2013, 373-377).
- Církevněslovanská lexikografie* 2006. [Eds. V. Čermák – E. Bláhová – E. Šlaufová]. Praha: Slovanský ústav AV ČR – Euroslavica, 2007.
- Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu. Díl první. Homilie I–XXIV. K vydání připravil V. Konzal / Sancti Gregorii Magni, Romani pontificis, XL homiliarum in evangelia in versione bohemo-slavonica. Pars prima. Homiliae I–XXIV. Ad editionem praeparavit V. Konzal. Praha: Euroslavica 2005; Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu. Díl druhý. Homilie XXV–XL. K vydání připravil V. Konzal za pomoci F. Čajky / Sancti Gregorii Magni, Romani pontificis, XL homiliarum in evangelia in versione bohemo-slavonica. Pars altera. Homiliae XXV–XL. Ad editionem praeparavit V. Konzal adiuvente F. Čajka. Praha : Euroslavica, 2006.*
- Cyril a Metoděj – doba, život, dílo / Cyril and Methodius – Their Era, Lives, and Work.* [Ed. J. Mitáček]. Brno : Moravské zemské museum, 2013.
- Cyrrillomethodiana 2005 ad honorem Zdeňka Ribarova et Ludmila Pacnerova.* [Eds. E. Bláhová – E. Šlaufová] (= *Slavia* 74, 2005). Praha : Euroslavica, 2005.
- DAVIDOVÁ, D. – BOGOCZOVÁ, I. 2006. Textová opora k přednáškám a cvičením z předmětů: Cvičení a texty ke studiu slovanské filologie a staroslověnštiny. Ostrava : OU, 2006.
- DVORNÍK, F. 2008. *Fotiovo schizma. Historie a legenda.* Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2008.
- Etymologický slovník jazyka staroslověnského.* Sešit 13 (rasti – sice). Praha : Academia, 2006, 751-814; Sešit 14 (sice – sŕǣdobolja. Doplňky k bibliografickému aparátu IV). Praha : Academia, 2008, 815-870; Sešit 15 (sŕǣdъce – sь). Brno : Tribun EU, 2010, 871-934.
- FOLTÝN, D. a kol. 2005. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů.* Praha : Libri, 200. s. 724-736.
- GALATÍK, J. 2006. Amatérské pátrání po hrobu sv. Metoděje. In *Moravský historický sborník: ročenka Moravského národního kongresu 2002–2005.* Brno : MNK, 2006, s. 643-660.

- GALUŠKA, L. – POLÁČEK, L. 2006. Církevní architektura v centrální oblasti velkomoravského státu. In *České země v raném středověku*. [Ed. P. Sommer]. Praha : NLN, 2006, s. 92-153.
- GALUŠKA, L. – POLÁČEK, L. 2007. Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě 10.–12. století skutečně věcí neznámou? In *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin J. Žemličky. [Eds. E. Doležalová – R. Šimůnek – D. Dvořáčková – A. Pořízka]. Praha : NLN, 2007, s. 50-62.
- GALUŠKA, L. – VAŠKOVÝCH, M. 2006. *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu: velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví*. Modrá : Obec Modrá, 2006.
- Grigorovičev parimejnik. II. Leksika. Index verborum*. [Ed. Z. Ribarova]. Skopje : MANU, 2014 (1. díl: *Grigorovičev parimejnik. I.* [Ed. Z. Ribarova – Z. Hauptová]. Skopje : MANU, 1998).
- HAVLÍK, L. E. 2009. *Moravské letopisy. Dějiny Moravy v datech*. Břeclav : Pálka, 2009 (1. vyd. Brno : Jota, 1993).
- HAVLÍK, L. E. 2013. *Kronika o Velké Moravě*. Brno : Jota, 2013³ (2. vyd. Jota, 1992, 1. vyd. Blok, 1987).
- HAVLÍKOVÁ, L. – IVANIČ, P. – HETÉNYI, M. 2014. *Po stopách sv. Cyrila a Metoda. Výberová bibliografia českých a slovenských prác za roky 1945–2011 = In the footsteps of St. Cyril and Methodius. Selective bibliography of works from Bohemia and Slovakia published in 1945–2011*, Nitra : UKF 2013 (recenze: M. Šabić, *Scrinia Slavonica* 14, 2014, 499-512; G. G. Georgiev, *Palaeobulgarica* 2014, č. 2, 117-120; zpráva: L. Havlíková, *Po stopách Cyrila a Metoděje, Akademický bulletin* 6, 2014, 25, <http://data.abicko.avcr.cz/2014/06/08/-cm.html>).
- HAVLÍKOVÁ, L. – IVANIČ, P. – HETÉNYI, M. 2016. *Po stopách sv. Cyrila a Metoda. Výberová bibliografia českých a slovenských prác pred rokom 1945 = In the footsteps of St. Cyril and Methodius. Selective bibliography of works from Bohemia, Moravia and Slovakia published before 1945*. Nitra : UKF, 2016, v tisku. Kompletní cyrilometodějská elektronická databáze, zahrnující

vedle monografií, sborníků, studií a článků také recenze, zprávy a jiné publikační počiny, se připravuje k prezentování v Nitře.

- HAVLÍKOVÁ, L. 2006. Středověké slovanské právo a žena. Žena v právním systému velkomoravské společnosti. In *Byzantinoslovaca I.* [ed. M. Daniš]. Bratislava : Byzantologický seminár A. Avenaria FiF UK, 2006. s. 175-205.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2007. Egredere de terra: On the geographical-administrative terminology in 9th century legal manuscripts. In *Byzantium and New Countries – New Peoples on the Frontier of Byzantino-Slavonic Area (IX–XV Centuries)* (= *Studia Byzantina et Slavica Cracoviensia V.*) [Eds. M. KAIMAKAMOVA – M. SALAMON – M. SMORAG-RÓŻYCKA]. Kraków : Uniwersytet Jagielloński, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” 2007, 77-88.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2007. On the Dissemination of Byzantine Law within the Slavic Environment (Slavic Procedural Law). In *Byzantina Europaea. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Waldemarowi Ceranowi* (= *Byzantina Lodziensia XI.*) [Eds. M. KOKOSZKO – M. J. LESZKA]. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007, s. 139-146.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2007. Recepce byzantských právních památek ve slovanském, zejména velkomoravském prostředí (reflexe v české právní historii). In *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda.* [Eds. J. Michalov – M. Hetényi – P. Ivanič – Z. Taneski]. Nitra : UKF, 2007. s. 54-68.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2008. Femina slavica – žena a mateřství ve velkomoravských právních památkách 9. století (Příspěvek ke středověkým gender studies). In *Pulchritudo et sapientia. Ad honorem Pavel Spunar.* [Eds. Z. SILAGIOVÁ – H. ŠEDINOVÁ – P. KITZLER]. Praha : KLS FÚ AV ČR, 2008. s. 163-178.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2008. K právnímu postavení slovanské ženy v 9. století (K otázce sňatku a uzavření manželství v případech pokrevního, adoptivního a tzv. duchovního příbuzenství v bulharském a velkomoravském prostředí). In *Česká slavistika. Příspěvky k 14. mezinárodnímu sjezdu slavistů, Ochrid 10.–16. 9. 2008* (= *Slavia 77*, 2008), 251-263;
- HAVLÍKOVÁ, L. 2009. Žena a potrat. K otázce přejímání římsko-byzantského práva a řecké terminologie ve slovanském prostředí. In *Epea pteorenta.*

- Růženě Dostálové k narozeninám. [Eds. M. KULHÁNKOVÁ – K. LOUDOVÁ]. Brno : Host 2009. s. 97-106.
- HAVLÍKOVÁ, L. 2013. Kai to onoma tu asteros legetai ho Apsinthos... Slavonic „magic art“ and legal contacts between Byzantium and Great Moravia. In *Christianity and the Development of Culture – Kresťanstvo ako nositeľ kultúry*. [Ed. V. Ježek]. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej university, 2013. s. 32-36.
- I oni jsou otcové naši*. Cyrilometodějský sborník: dokumentace z malého sympozia, pořádaného Církví československou husitskou a Husitskou teologickou fakultou Univerzity Karlovy u příležitosti 1140. výročí příchodu Cyrila a Metoděje dne 25. září 2003 na UK HTF. [Eds. J. B. Lášek – H. Tonzarová]. Brno : L. Marek, 2005.
- JANYŠKOVÁ, I. 2005. 'Porodní bába' ve staroslověně a v ostatních slovanských jazycích. *Slavia* 74/2-3, 2005, 279-284.
- JUKL, J. – LUKANIČ, A. 2013. *Svatí Cyril a Metoděj a Velká Morava*. Praha : Pražská pravoslavná eparchie, 2013.
- KACHLÍK, J. 2006. Kulturní dědictví Velké Moravy. In *Moravský historický sborník: ročenka Moravského národního kongresu 2002–2005*. Brno : MNK, 2006, s. 163-175; TŘEŠTÍK, D. 2006. Pomník knížete Rostislava. In *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. [Eds. M. Wihoda – D. Malaťák]. Brno : Matice moravská, 2006, s. 25-46; idem: Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. In *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. [Ed. P. Sommer]. Praha : NLN, 2006, s. 189-218.
- KALHOUS, D. 2010. Slovanské písemnictví a liturgie 10. a 11. věku. In *Český časopis historický* 110/1, 2010, s. 1-33.
- KARLÍKOVÁ, H. – VEČERKA, R. 2005. Vývoj české etymologie v evropském kontextu. *Opera Slavica: slavistické rozhledy* 15/4, 2005, 40-51; eadem: K významu jednoho staroslověnského adjektiva. *Slavia* 79/1, 2010, 6s. 8-72.
- KLANICA, Z. 2005. *Torzo mozaiky*. Praha : Futura, 2005.
- KLANICA, Z. 2007. *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha : Futura, 2007³; idem: *Tajnata na grobot na sv. Metodij*. Brno – Boskovice : SPJS v nakladatelství Albert, 2008.

- Magnae Moraviae fontes historici I. Annales et chronicae*, operi edendo praefuit Lubomír E. Havlík (= Spisy University J. E. Purkyně v Brně, Filosof. fakulta, č. 104). Brno – Praha : SPN, 1966 (reed.: Brno : Vydavatelství MU, 2008²).
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 2006. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha : Libri, 2006.
- Mezi Východem a Západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí*. [Ed. S. Jemelková]. Olomouc : Muzeum umění a Arcidiecézní museum, 2013.
- MRŇÁVEK, T. 2009. Sinajské slovanské euchologium. Vznik, autorství a struktura. In *Význam cyrilometodějství pro integraci slovanských národů do evropských struktur*. Praha : Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR, 2009, 15-38.
- PAVLÍK, M. (Gorazd II.). *Cyril a Metoděj. Apoštolové Slovanů*. K vydání připravil R. Wimmer a vydal Český národní fond kultury, s.l. et s.d.
- PÍTHA, P. 2010. *Svatí Cyril a Metoděj. Velehrad – symbol a úkol*. České Budějovice : Poustevník, 2010; id.: *Slyšte slovo a zpívejte píseň. Život svatých Cyrila a Metoděje a příběh Velegradu*. České Budějovice : Poustevník, 2012.
- POJSL, J. – RAŠTICOVÁ, B. 2013. *Cyrilometodějský Velehrad. Výstava k 1150. výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu v roce 863*. Uherské Hradiště : Historická společnost Starý Velehrad, 2013.
- POJSL, M. 2005. Velehrad: Sv. Cyril a Metoděj v ikonografii baziliky (= Církevní památky, sv. 36). Velehrad : Historická společnost Starý Velehrad. 2005.
- POPELKA, P. 2013. *Podoby víry. Obrazem a slovem po stopách cyrilometodějské tradice*. Uherský Brod : Muzeum J. A. Komenského, 2013.
- Pravdivý příběh byzantských věrozvěstů Konstantina a Metoděje. Slovo paměti*: R. Štulcová, *Křesťanství na Velké Moravě a byzantská misie*: L. Galuška – M. Vaškových, Komiks na motivy románu *Slovo paměti* nakreslila J. Motičáková, PC hra Velehrad. Fos-Zoe-Nika. Uherské Hradiště, 2013.
- Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In *Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velegradu*. [Ed. M. Pojsl]. Olomouc : UP, 2006. s. 219-227.
- Řecko-staroslověnský index = Index verborum graeco-palaeoslovenicus*. Tomus I. Prolegomena; A–G. Praha – Praegae : Euroslavica, 2014 (Fasciculus 1

- (Prolegomena), 2008; Fasciculus 2 (Prolegomena – Tabellae synopticae monumentorum slavicum), 2008; Fasciculus 3 (Tabellae synopticae monumentorum slavicum), 2009; Fasciculus 4 (Tabellae synopticae monumentorum slavicum; A-athalameutos), 2010; Fasciculus 5 (athanasia-anaktasthai), 2011; Fasciculus 6 (anakyliēin-apokalyptēin), 2012; Fasciculus 7 (apokalypsis-afetērion), 2013; Fasciculus 8 (afé-góniaios), 2014).
- ŠARAPATKOVÁ, Ž. 2005. Církevněslovanské ryžďb a české ryží. *Slavia* 74/2-3, 2005, s. 271-273.
- SELUCKÝ, P. 2010. *Sv. Kliment u Osvětiman a Velká Morava*. Koryčany : P. Selucký, 2010.
- Slovník jazyka staroslověnského = Lexicon linguae palaeoslovenicae V – Addenda et corrigenda*, seš. 53, 54, 55, 56. Praha – Praegae : Euroslavica, 2010, 2011, 2012, 2014.
- ŠPIDLÍK, T. 2007. Cyril a Metoděj – světcí stále aktuální. In *Acta VIII. conventus Velehradensis anno 2007. K hlubší solidaritě mezi křesťany v Evropě* (= Fórum Velehrad III). Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2011. s. 78-92.
- Staroslověnská modlitba proti ďáblu. Nejstarší doklad exorcismu ve velkomoravském písemnictví*. [Ed. V. Konzal, reed. F. Čajka – M. Chromá]. Praha : Euroslavica, 2015 (rusky: KONZAL, V. 2002. *Staroslavjanskaja molitva protiv d'javola*. Moskva : Izdatel'stvo Indrik, 2002).
- STOKLASA, R. 2005. *Radhošť: kaple sv. Cyrila a Metoděje a jiné radhošťské památky*. Rožnov pod Radhoštěm : Public ART, 2005.
- Studia etymologica Brunensia* 1-11, Praha : Euroslavica, 2000–2011.
- TKADLČÍK, V. 2000. Historické základy byzantského obřadu v Čechách a na Moravě. In *10 let Apoštolského exarchátu*. [Ed. M. Hanuš]. Praha : Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v ČR, 2006. s. 76-78.
- Varia slavica*. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky. [Eds. I. Janyšková – H. Karlíková]. Praha : NLN, 2008.
- VÁŠICA, J. 2014. *Literární památky epochy velkomoravské (863–885)*. Praha : Vyšehrad, 2014³ (1. vyd. 1966, 2. vyd. 1996).

- VAVŘÍNEK, V. 2013. *Cyril a Metoděj mezi Římem a Konstantinopolí*. Praha : Vyšehrad, 2013 (recenze: W. Bugel, Nad novými knihami na cyrilometodějské téma. *Parrésia* 7, 2013, 473-483).
- VEČERKA, R. 2006. Moravské země veliký občan, sláva a chloub. Sv. Metoděj Soluňský. In *Osobnosti moravských dějin 1*. Brno : Matice moravská 2006. s. 17-25.
- VEČERKA, R. 2006. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc : UP – Praha : Euroslavica, 2006.
- VEČERKA, R. 2006. *Vývoj slovanské jazykovědy v českých zemích*. Brno: MU 2006
- VEČERKA, R. 2008. Jazyky v komparaci. Nástin české jazykovědné slavistiky v mezinárodním kontextu. Praha: NLN 2008.
- VEČERKA, R. 2010. *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Praha: NLN 2010.
- VEČERKA, R. 2011. *Opera Slavica et Palæoslovenica Minora*. In Studie osobností brněnské lingvistiky III. [Eds. J. Dvořák – P. Malčík]. Brno : Host, 2011.
- VEČERKA, R. et al. 2006. *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*. Praha, 2006.
- VEPŘEK, M. 2006. *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc : Refugium Velehrad – Roma, 2006; idem: *Iskoni bě slovo. Texty ke studiu diachronní slavistiky a bohemistiky*. Olomouc : UP, 2011; idem: *Modlitba sv. Řehoře a Modlitba vyznání hříšů v církevněslovanské a latinské tradici*. Olomouc : UP, 2013; idem: *Komparativní tvarosloví staroslověnštiny a staré češtiny*. Olomouc : UP, 2015.
- VEPŘEK, M. 2007. Církevněslovanská Modlitba sv. Řehoře a její původ v komparaci s latinskou předlohou. *Slavia* 76/1, 2007, 1-11;
- VEPŘEK, M. 2013. Cyrilomoteodějská tradice v Hlaholském misálu Vojtěcha Tkadlčíka. In *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra : UKF, 2013. s. 459-470;
- VESELÝ, J. M., OP. *Tajemství Hory svatého Klimenta*. Dostupné z: <<http://www.cormier.cz/hora.htm.pdf>>.
- VONDRÁK, V. – BARTOŇ, J. 2005. *Vokabulář klasické staroslověnštiny*. Praha : KLP, 2005.
- ZLÁMAL, B. 2005. *Příručka českých církevních dějin. 1. Počátky latinského a slovanského křesťanství na Velké Moravě a v Čechách (800–1000)*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 2005.

CYRILLO-METHODIAN AND PALEOSLAVIC STUDIES IN BOHEMIA AND MORAVIA IN THE YEARS 2005-2015

Lubomíra Havlíková, emerita of the Institute of Slavonic Studies the CAS, v.v.i.,
Czech Academy of Science, Valentinská 1, 110 00 Praha 1, Czech republic,
department of paleoslavica and byzantology, havlikoval@centrum.cz, 00420 286
592 663

Abstract

The literary and cultural heritage of two Thessalonian brothers Constantine-Cyril and Methodius is very known in the Czech lands. Their diplomatic mission sent from Byzantium to the Moravians, their ecclesiastical and cultural activities in the Great Moravian Empire contributed also to the development of European civilization. In her article the author deals with the Czech Paleoslavica and Cyrillo-Methodian studies in the past years 2005-2015. The Czech Paleoslavica studies were traditionally worked in the research centres of the Academy of Sciences of the Czech Republic in Prague and Brno and also at the Universities namely in Prague, Brno, Olomouc, Ostrava and Ústí nad Labem. The author also mapped selectively the main works (monographs, proceedings, studies, articles) published in the Czech Republic (in Czechia and Moravia) between years 2005–2015.

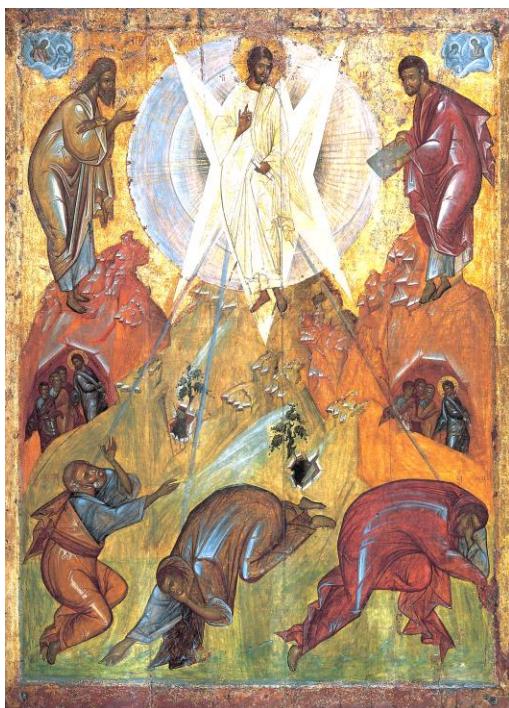
Keywords

St. Constantine-Cyril, St. Methodius, Paleoslavica studies, Cyrillo-Methodian studies, 2005-2015, Czech Republic, survey

CHRISTS TRANSFIGURATION AND ITS ICONOGRAPHY

Ján HUSÁR

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Picture: Icon of the Transfiguration of the Christ. The author is famous iconographer Theofanes the Greek.

In the Orthodox Church the icons bear witness to the reality of God's presence with us in the mystery of faith. The icons are not just human pictures or visual aids to contemplation and prayer. They are the witnesses of the presence of the Kingdom of God to us, and so of our own presence to the Kingdom of God in the Church.

The Transfiguration is one of the Twelve Great Feasts of the Orthodox Church, celebrated on the 6th of August. Described in the first three Gospels²³², its commemoration has become uncommon in many non-Orthodox churches, which is

unfortunate as there is much to discover in this event. Being one of the Great Feasts, there is also a rich heritage of iconography surrounding the Transfiguration of Our Lord.

Biblical texts: "And after six days Jesus taketh Peter, James, and John his brother, and bringeth them up into an high mountain apart, And was

²³² Matt 17, 1-9; Mark 9, 2-10; Luke 9, 28-36.

transfigured before them: and His face did shine as the sun, and his raiment was white as the light. And, behold, there appeared unto them Moses and Elijah talking with him. Then answered Peter, and said unto Jesus, Lord, it is good for us to be here: if thou wilt, let us make here three tabernacles; one for thee, and one for Moses, and one for Elijah. While he yet spake, behold, a bright cloud overshadowed them: and behold a voice out of the cloud, which said, This is my beloved Son, in whom I am well pleased; hear ye him. And when the disciples heard it, they fell on their face, and were sore afraid. And Jesus came and touched them, and said, Arise, and be not afraid. And when they had lifted up their eyes, they saw no man, save Jesus only. And as they came down from the mountain, Jesus charged them, saying, Tell the vision to no man, until the Son of man be risen again from the dead.”²³³

“And after six days Jesus taketh with him Peter, and James, and John, and leadeth them up into an high mountain apart by themselves: and he was transfigured before them. And His raiment became shining, exceeding white as snow; so as no fuller on earth can white them. And there appeared unto them Elias with Moses: and they were talking with Jesus. And Peter answered and said to Jesus, Master, it is good for us to be here: and let us make three tabernacles; one for thee, and one for Moses, and one for Elias. For he wist not what to say; for they were sore afraid. And there was a cloud that overshadowed them: and a voice came out of the cloud, saying, This is my beloved Son: hear him. And suddenly, when they had looked round about, they saw no man any more, save Jesus only with themselves. And as they came down from the mountain, he charged them that they should tell no man what things they had seen, till the Son of man were risen from the dead. And they kept that saying with themselves, questioning one with another what the rising from the dead should mean.”²³⁴

“And it came to pass about an eight days after these sayings, he took Peter and John and James, and went up into a mountain to pray. And as he prayed, the fashion of his countenance was altered, and his raiment was white and

²³³ Matthew 17, 1-9, KJV.

²³⁴ Mark 9, 2-10, KJV.

glistening. And, behold, there talked with him two men, which were Moses and Elias: Who appeared in glory, and spake of his decease which he should accomplish at Jerusalem. But Peter and they that were with him were heavy with sleep: and when they were awake, they saw his glory, and the two men that stood with him. And it came to pass, as they departed from him, Peter said unto Jesus, Master, it is good for us to be here: and let us make three tabernacles; one for thee, and one for Moses, and one for Elias: not knowing what he said. While he thus spake, there came a cloud, and overshadowed them: and they feared as they entered into the cloud. And there came a voice out of the cloud, saying, This is my beloved Son: hear him. And when the voice was past, Jesus was found alone. And they kept it close, and told no man in those days any of those things which they had seen.”²³⁵

In the Gospels, the Transfiguration comes just six days after Christ's long discourse on the End of the World, the Last Judgment and the Second Coming of Christ. Christ finishes His words with the promise: “...there be some standing here, which shall not taste of death, till they see the Son of man coming in his kingdom.”²³⁶ The Transfiguration, then, is the realization of Jesus' promise, and so what the Apostles experience is a foretaste of the future life – “the power and coming of our Lord Jesus Christ”, according to St Peter.

Story of Transfiguration of our Lord and Saviour Jesus Christ was told by three evangelist Matthew, Mark and Luke. This story didn't happen in front of eyes of many people, Saviour chose just three of His disciples: Peter, James and John. Transfiguration for His disciples was confirmation of the divine nature of Jesus Christ, uncovering glory of His divinity. If they wanted to participate, they needed to take part in difficult journey with Christ on the top of the Mount Tabor. That is where He has transfigured. As witnesses of this happening and as another proof of Christ's divine origin with Saviour appeared prophets Moses and Elijah. Moses as representative of the deceased and Elijah as representative of the living because he hasn't died and during his life was taken

²³⁵ Luke 9, 28-36, KJV.

²³⁶ Matthew 16, 28, KJV.

to Heaven. That is why Apostles got another lesson – for God there are not dead, for Him everyone (living or deceased) is alive²³⁷.

The earliest surviving image of the Transfiguration is from St Catherine's monastery in Sinai, a place which, because of its seclusion, is home to many early icons. In the apse of the catholicon there is a mosaic of the Transfiguration, dating from the middle of the sixth century.

Iconography of this feast at the beginning has symbolic character. Instead of just Christ's Transfiguration, there is simple cross circled with many stars, on sides of the cross were written 2 Greek letters (alpha and omega) as demonstration of Saviour. On the sides of the cross were portrayed characters showing Prophets Moses and Elijah, above cross was shown palm – symbol of God-the Father. Under whole composition was portrayed Mount Tabor and three lambs as symbols of Apostles Peter, James and John.

When early Christian symbolism was over time erased from iconography and iconographers began portrait directly Jesus Christ, canon of icon of the Transfiguration to these days wasn't much modified. In the centre of the icon is figure of Jesus Christ. His clothes are depicted "white as light" as the Gospel writers describe. Around Him is portrayed mandorla which is circle of God's Glory (Mandorla – an ancient symbol, the mandorla is the most concise way to express Christ's majesty, glory and divinity in holy icons. It is found surrounding Jesus Christ in icons of His Resurrection, Transfiguration, Ascension, the Dormition, and of Christ in Glory. As with much of the symbolism in Icons, it reveals a straight-forward truth, whilst at the same time containing layers of hidden meaning.), has several shades of blue from dark inside to lighter on the edges. Mandorla can have circle shape, or ellipse with sharp angles up and down. This colorful shades of mandorla symbolizes orthodox theological conception that we recognize God per His nature, we can recognize Him by his care about created world. Darkest colour is symbol of unrecognized secret and because of that it is nearest to the figure of Christ and brightest colours are furthest. In Christ nimbus is written cross and sides of the

²³⁷ Luke 20, 38.

nimbus iconographic acronym of His name – IC XC. On the right side of Christ, stands Prophet Elijah, on the left, stands Prophet Moses, who frequently holds table with Gods commandments or book (codex) as a symbol of Gods law. All three persons (Christ, Moses and Elijah) stands on the hills.

From Christ's body, more precisely from mandorla, shafts of light are shown striking each of the five others present: to Christ's right, the Prophet Elijah; to His left Moses; scattered about His feet, the Apostles John, Peter, and James. Through three beams of light, he draws the three Apostles, and us, into the dazzling light that surrounds Jesus. By doing so, iconographer is presenting us with the already ancient teaching that the Transfiguration was not only an event for us to witness, but a process that we should ourselves partake in. The icon captures the drama of the event: the three Apostles on their faces in confusion, whilst Christ stands serenely in the centre above them, flanked by Moses and Elijah, who appear to be blessing Him. All subsequent icons of the Transfiguration vary little from this basic composition. Therefore, even Troparion feast says that the Apostles saw Christs glory as they could, so as the poor people do. The Apostle Peter is usually shown with hands lifted up towards Christ and points to Christ as the Son of God.

The mountain on which the Transfiguration took place is identified by St Jerome as Mount Tabor. The mountain plays an important part in divine revelation, as described by Scriptures, and links Moses and Elijah who are miraculously present by Christ's side. Moses ascended Mount Sinai to receive the Ten Commandments and converse with God in a great cloud of divine glory²³⁸. Elijah was told to ascend Mount Horeb (probably an alternative name for Sinai) where he heard the voice of God in the "gentle breeze". In the Biblical account as well as in icons, these two conversers with God are now shown in conversation with Christ Himself, a clear indication to Jesus' divinity. Icons further interpret their presence, following the words of the Church Fathers, by showing Moses holding a book: representing the Torah. Elijah, in animal skins reminiscent of John the Baptist represents the prophets, while Moses represents

²³⁸ Ex. 24, 12-18; Ex. 33, 11-23; 34, 4-6,8.

the Law. Jesus Christ is the fulfilment of both. On some icons, can be placed two more compositions: Christos with the disciples walking on the mountain and then coming down (the first time in Theophanes the Greek' icon). This is an important part of the event: Christ did not suddenly transfigure Himself amid His disciples while preaching in Galilee. Instead, Christ chose three of His disciples, He led them up the mountain "to pray", and there they beheld the future glory of God in the present.

Troparion — Tone 7

You were transfigured on the mountain, O Christ God, / revealing Your glory to Your disciples as far as they could bear it. / Let Your everlasting Light also shine upon us sinners, / through the prayers of the Theotokos. / O Giver of Light, glory to You!

Kontakion — Tone 7

On the Mountain You were transfigured, O Christ God, / And Your disciples beheld Your glory as far as they could see it; / So that when they would behold You crucified, / They would understand that Your suffering was voluntary, / And would proclaim to the world, / That You are truly the Radiance of the Father!

SUMMARY

The Transfiguration is one of the Twelve Great Feasts of the Orthodox Church, celebrated on the 6th of August. Being one of the Great Feasts, there is also a rich heritage of iconography surrounding the Transfiguration of Our Lord. the Transfiguration comes just six days after Christ's long discourse on the End of the World, the Last Judgment and the Second Coming of Christ. Two prophets Moses and Elijah representative of the deceased and the living. The apostles got another lesson – for God there are not dead, for Him everyone (living or deceased) is alive. The earliest surviving image of the Transfiguration is from St Catherine's monastery in Sinai. Iconography of this feast at the beginning has symbolic character. Later, Christian symbolism was over time erased from iconography. All symbols on the icon were replaced by person of Jesus Christ

as the central figure. The first time in history in Theophanes the Greek's icon Christos with the disciples walking on the mountain and then coming down.

Zoznam bibliografických odkazov

АЛЕКСЕЕВ, С. 2008. *Иконописцы Святой Руси*. Санкт-Петербург, 2008. ISBN 9-785869-830333.

АЛЕКСЕЕВ, С. 2007. *Энциклопедия православной иконы*. Санкт-Петербург, 2007. ISBN 5-7373-0208-3.

BAGGLEY, J. 2000. *Festival Icons for the Christian Year*. Crestwood, NY : St. Vladimir's Seminary Press, 2000. pp. 58-71.

CATHERING A. - MEYENDORFF, P. 1995. *The Incarnate God: The Feasts of Jesus Christ and the Virgin Mary*. Crestwood, NY : St. Vladimir's Seminary Press, 1995. pp. 103-121.

Feast of the Transfiguration of Our Lord, God and Savior Jesus Christ. [online]. [2016-10-20]. From: <http://www.goarch.org/special/listen_learn_share/transfiguration>.

ЕВДОКИМОВ, П. 2005. *Искусство иконы. Богословие красоты*. Клин, 2005.

HALLICK, M. P. 2001. *The Story of the Icons*. Holy Cross Press, 2001. ISBN 978-1885652423.

НОРКО, Т. 2016. *The Orthodox Faith. Vol. 2. Worship. The Church Building. Icons*. [online]. [2016-09-28]. From: <<https://oca.org/orthodoxy/the-orthodox-faith/worship/the-church-building/icons>>.

King James Bible. [online]. [2016-09-19]. From: <<http://www.kingjamesbible-online.org/>>.

The Holy Transfiguration of our Lord God and Savior Jesus Christ (the Second "Feast of the Savior" in August) – Troparion & Kontakion. [online]. [2016-10-06]. From: <<https://oca.org/saints/troparia/2008/08/06/102215-the-holy-transfiguration-of-our-lord-god-and-savior-jesus-christ>>.

Transfiguration Icon. The Event and the Process. [online]. [2016-09-15]. From:
<<https://iconreader.wordpress.com/2011/08/06/transfiguration-icon-the-event-and-the-process/>>.

УСПЕНСКИЙ, Л. А. 1997. *Богословие иконы Православной Церкви*. Москва, 1997. ISBN 5-89419-009-6.

CHRISTS TRANSFIGURATION AND ITS ICONOGRAPHY

Ján Husár, lecturer, Faculty of Orthodox Theology, University of Prešov,
Masarykova 15, 08001 Prešov, Slovakia, jan.husar@unipo.sk, 00421517724729

Abstract

Feast of Transfiguration of Jesus Christ on Mount Tabor belongs to the cycle of twelve great feasts in Church yearly calendar. Events connected to transfiguration are captured in gospels. The very transfiguration has an symbolic character and it is a confirmation of prophetic words of Christ about last events of this era. Iconography approach us these symbols through the colours and composition of persons which are present on icon of the feast.

Key words

Jesus Christ, Transfiguration, Iconography, symbolism

NEAUTENTICKÉ SPISY POD MENOM SVÄTÉHO KLIMENTA RÍMSKEHO

Pavol KOCHAN

Pravoslávna bohoslovecká fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

VASYL KUZMYK

Prešovská pravoslávna eparchia, Pravoslávna cirkev v českých krajinách a na
Slovensku, Prešov, Slovenská republika

ÚVOD

Svätý Kliment, biskup Ríma, bol významnou osobnosťou a autoritou svojej doby medzi kresťanmi aj pohanmi. Úcta k nemu bola taká veľká, že mnohé diela z tej doby boli pripisované jeho autorstvu. Hovoríme tu o textoch, ktoré zachytávajú jeho život pred a po prijatí krstu, jeho cestu a stretnutie s apoštolmi, ako aj jeho mučenícku smrť. Kliment Rímsky je jedným z prvých svätých, ktorý „navštívil“ Slovanov potom, ako svätí Cyril a Metod našli jeho ostatky a priniesli na Veľkú Moravu. V tejto štúdii priblížime jednotlivé neautentické diela, ktoré boli svätému Klimentovi pripisované a mnohé z nich boli v prvých storočiach aj vďaka menu Klimenta vo veľkej úcte.

TAKZVANÝ DRUHÝ LIST SVÄTÉHO KLIMENTA RÍMSKEHO KU KORINTSKÝM KREŠŤANOM

Pod menom svätého Klimenta Rímskeho je napísané aj ďalšie dielo, ktoré nesie názov *Druhý list ku Korintským*. Jeho text je uvedený v už spomínanom významnom Alexandrijskom kódexe Svätého Písma z V. storočia. Text sa nachádza po *Prvom liste ku Korintským*, ale bez nejakého konkrétneho názvu. Z tohto druhého listu sa v danom kódexe zachovalo len prvých dvanásť kapitol. Ďalších dvadsať kapitol sa pravdepodobne stratilo. Zo samotného

obsahu manuskriptu je vidieť, že prepisovateľ ho pri prepisovaní považoval za *Druhý list Klimenta*,²³⁹ biskupa Rímskeho. Jeruzalemský rukopis, ktorý bol objavený F. Bryenniom, uvádza tento text s plným názvom ako *Druhý list Klimenta ku Korintským*.²⁴⁰ Text je v Jeruzalemskom kódexe v plnom znení. Až po nájdení Jeruzalemského rukopisu bol teda tento text zverejnený. Sýrsky preklad z roku 1170 uchoval text pod názvom *Druhý list Klimenta, učeníka apoštola Petra*. Latinský a koptský preklad text Druhého listu neobsahujú, ani ho nespomínajú.²⁴¹ Avšak už neprítomnosť textu tzv. Druhého listu ku Korintským v latinskom a koptskom preklade viac-menej potvrdzuje myšlienku neautentickejšť. Medzi prvými, ktorí pochybovali o tom, že autorom listu je práve Kliment sú Euzébios Cézarejský a blažený Hieronym. Euzébios si všíma, že Klimentovi je pripisovaný ešte jeden list, ale sám ho nepovažuje za autentický v porovnaní s *Prvým listom ku Korintským*, pretože nikto z jeho predchodcov, ktorých poznal, nepoužíval tento list.²⁴² Napriek tomu, že neskorší cirkevní spisovatelia, hlavne gréckeho a sýrskeho pôvodu, počnúc V. storočím spomínajú tento text a uvádzajú ho ako ďalší list Klimenta Rímskeho spolu s *Prvým listom ku Korintským*, čo potvrdzuje aj jeho citovanie u takých významných teológov ako Maxim Vyznávač (†662), Ján Damaský (†754), Nikifor Konštantinopolský (†828), Nikifor Kalistos a ďalší, Fótios Konštantinopolský jednoznačne popiera autentickejšť *Druhého listu*.²⁴³ Súčasná

²³⁹ Κλήμεντος ἐπιστολὴ β'.

²⁴⁰ Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ β'.

²⁴¹ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 113.

²⁴² ...ιστέον δ' ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολὴ, οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γινώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους. ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. 1997. *Εκκλησιαστικὴ Ἱστορία*. III, 38. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 20 (Β'). Πρώτη ἐκδόσις ἐν Ἑλλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1997. s. 293.

²⁴³ Οὗτός ἐστιν ὁ Κλήμης περὶ οὗ φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ· Μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. Οὗτος καὶ ἐπιστολὴν ἀξιόλογον πρὸς Κορινθίους γράφει, ἥτις παρὰ πολλοῖς ἀποδοχῆς ἠξιώθη ὡς καὶ δημοσίᾳ ἀναγινώσκεσθαι. Ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται, ὥσπερ ὁ ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολυστιχος διάλογος. ΦΩΤΙΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. 1991. *Μυριοβιβλον ἢ Βιβλιοθηκη. (Bibliotheca sive bibliotheca.)*. cod. 113. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ*

vedecká kritika jednohlasne popiera autorstvo svätého Klimenta.²⁴⁴ Z nášho pohľadu je spis zaujímavý skôr z historického, než z dogmatického hľadiska. Po boku ďalších spisov je zaujímavou historickou literárnou pamiatkou prvej polovice II. storočia.

Určenie doby napísania tohto listu je možné vytvoriť na základe obsahu samotného listu. V liste sa stretneme s polemikou kresťanského učenia s gnosticizmom. Obsahuje množstvo mravných napomenutí. Spomína sa tu učenie o vzkriesení tela, ďalej o hriechoch proti telu a o mučeníctve. Sú tu rozoberané myšlienky, ktorými sa gnosticizmus odlišoval od učenia Christovej Cirkvi.²⁴⁵ Teologické učenie autora o Cirkvi a krste ako pečate, ktorú je potrebné chrániť celý život, je preniknuté pastierskou starostlivosťou o tom, aby kresťania žili v čistote a spravodlivosti a konali dobro voči blížnym, očakávajúc druhý príchod Isusa Christa a naplnenie Jeho zasľúbenia.²⁴⁶

Objavíme v ňom aj niekoľko spoločných ideí s Hermasovým spisom *Pastier*. Narozdiel od Klimentovho citovania Starej zmluvy, v texte sú použité myšlienky predovšetkým Novej zmluvy. Svedčia o tom aj niektoré myšlienky, ktoré sú prebraté z apokryfného evanjelia Egypťanov, t. j. z pamiatok neskoršieho obdobia, než je *Prvý list ku Korintským*.²⁴⁷ Zároveň vieme, že v druhej polovici 2. storočia však boli uznané iba štyri kanonické Evanjeliá (Mt, Mk, Lk a Jn).²⁴⁸ Na základe štruktúry, charakteru, spôsobu argumentácie a obsahu myšlienok, s ktorými sa v spise stretneme spis môžeme považovať za literárnu pamiatku prvého obdobia cirkevných dejín, ktorá vznikla v prvej

(*Patrologia Graeca*). Τόμος 103 (Γ'). Προτη εκδόσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1991. s. 388- 389.

²⁴⁴ Pozri СКУПАТ, К. Е. 2005. *Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I – III вв.)*. Учебное пособие по патрологии. Москва – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Московская Духовная Академия, 2005. s. 20.

²⁴⁵ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I*. Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 256.

²⁴⁶ *Антология. Раннехристианские отцы Церкви*. 1978. 1. vyd. (русский перевод: П. Преображенский). Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 83.

²⁴⁷ Pozri СКУПАТ, К. Е. 2005. *Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I – III вв.)*. Учебное пособие по патрологии. Москва – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Московская Духовная Академия, 2005. s. 21.

²⁴⁸ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I*. Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 256.

polovici druhého storočia. Presnejšie by sme mohli spis datovať do rokov 130 – 145.²⁴⁹ Nakoľko svätý Kliment zomrel okolo roku 101, nemôže byť jeho autorom.

Podľa svojej formy nejde o list, ale skôr o kázeň. Jej úvod ani jej záver sa nevyznačuje stereotypnou formou starých cirkevných listov. Je to pravdepodobne najstaršia písomne zachovalá kresťanská kázeň poapoštolskej doby.²⁵⁰ Najskôr sa jedná o úryvok nejakej kázne prednesenej v Korinte. Biskup Atanasije je názoru, že táto homília je pravdepodobne dielom jedného z apoštolských učeníkov, ale nie Klimenta Rímskeho. Zároveň to však nie je ani apokryf, ale cirkevný spis, z toho dôvodu je uvedený za autentickým *Prvým listom ku Korintským* v Alexandrijskom kódexe. Je možné, že prvotný názov tejto homílie bol *Ku Korintským*, ktorý prepisovateľ nazval ako *Druhý list ku Korintským*, nakoľko tento text uviedol za *Prvým listom ku Korintským* Klimenta Rímskeho.²⁵¹

Určiť miesto vzniku tejto homílie a pôvod orátora je ešte ťažšie. Zvyčajne sa hovorí o Ríme alebo Korinte,²⁵² prípadne o alexandrijskom prostredí.²⁵³ Pokiaľ by sme sa odvolávali na VII. kapitolu spisu, kde sa stretávame so zmienkou o isthmianskych hrách²⁵⁴, autor vyzýva kresťanov duchovne sa zdokonaľovať

²⁴⁹ Антология. Раннехристианские отцы Церкви. 1978. 1. vyd. Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 83.

²⁵⁰ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I.* Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 256.

²⁵¹ АТАНАСИЈЕ, еп. 1999. Свети Климент, Епископ Римски. In *Дела апостолских ученика*. (Библиотека отаца Цркве. Књига 1.). Брњачка Бања – Требиње : Братство св. Симеона Мироточивог, 1999. s. 42-44.

²⁵² Антология. Раннехристианские отцы Церкви. 1978. 1. vyd. Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 83.

²⁵³ Антология. Раннехристианские отцы Церкви. 1978. 1. vyd. Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 83.

²⁵⁴ Isthmianske hry sa viažu na Isthmiu, neďaleko Korintu. Isthmus (alebo Isthmia) v preklade znamená úžina, šija. Ide o úzky pás pevniny medzi centrálnym Gréckom a Peloponézami. Je to jediný prístup zo severu do najjužnejšej časti Gréckej pevniny. Tu bol postavený obranný múr pred nájazdmi nepriateľov, pravdepodobne ešte v Mykénskom období, z obdobia ktorého bol objavený aj Poseidonov chrám. Korint využíval tieto úžiny na korigovanie lodnej prepravy. Najprv boli hry známe ako pohrebné hry pre Melikerta (alebo Melicertes známy tiež ako Palaemon), zavedené Sisyphusom, legendárnym zakladateľom a kráľom Korintu, ktorý objavil mŕtvolu a ponoril ju v Isthmii. V rímskej dobe bol Melikertes uctievaný v celej tejto oblasti. Theseus, legendárny kráľ Atén, rozšíril Melikertove pohrebné hry z uzavretého nočného obradu

a hovorí, že mnohí prichádzajú, aby sa zúčastnili týchto námorných pretekov. Aj keď z tejto autorovej myšlienky nezistíme presné miesto, kam mnohí prichádzajú, aby sa zúčastnili týchto pretekov, môžeme konštatovať, že autor žil v Korinte, kde sa tieto preteky konali. Ak by sme do úvahy brali apokalyptický charakter spisu, ktorý nie je cudzí ani *Prvému listu ku Korintským*, ani Hermasovmu *Pastierovi*, miesto vzniku spisu by sme spájali skôr s Rímom, konkrétne s miestnou Cirkvou, v povedomí ktorej sa stretávame s apokalyptickým kontextom. Preto sa väčšina bádateľov prikláňa v prospech Ríma.²⁵⁵ Ako predpokladá rad bádateľov, táto kázeň bola rozšírená, dokonca aj zapísaná v Korinte, kde sa aj uchovala v archívoch miestnej Cirkvi spolu s Prvým listom ku korintským Klimenta Rímskeho. Takto vznikla tradícia o tom, že jej autorom je rímsky biskup.

na plnoprávne atletické hry, ktoré boli usporadúvané na počesť Poseidona, čím umožnil prístup všetkým Grékom a dostal ich na úroveň popularity hier v Olympii, ktoré boli založené Heraklom. Iná verzia uvádza, že Kypselos, samovládca Korintu v VII. storočí pred Christom, vrátil hrám ich niekdajší lesk a slávu. Ak by sme akceptovali historický rok prvých Olympských hier 776 pred Christom, môžeme povedať, že prvé Isthmianske hry sa konali v roku 581 alebo 582 pred Christom. Isthmianske hry sa konali každé dva roky, vždy v prvý a tretí rok po Olympských hrách. Počas hier, ktoré sa označovali aj ako "isthmiansky flám", trvalo prímerie medzi všetkými jedenástimi mestami, ktoré sa týchto hier zúčastňovali. Hry boli istou obdobou Olympských hier a zahrnovali také disciplíny ako beh, skok, hod oštepom, päťboj, zápasenie, dostihy a dvojkoľosové záprahy. Po V. storočí pred Christom bola k súťaži pripojená aj súťaž v hudbe a prednese a prehliadka malieb. Do V. storočia pred Christom víťazi získavali veniec zo zeleru, neskôr bol veniec vyrábaný z borovice alebo pínie. Preto sa niekedy tieto hry nazývali ako Hry píniového venca. Víťazovi bola na počesť zhotovená socha alebo óda a pokiaľ bol občanom Atén, získal ešte odmenu 100 drachiem. Až do polovice II. storočia pred Christom boli Isthmianske hry usporadúvané Korintom a boli preslávené v celom vtedajšom známom svete. V roku 146 pred Christom bol Korint zničený Rimanmi a miesto usporiadateľa prevzal Sikyon. To trvalo až do roku 46 pred Christom, kedy bol Korint znova schopný konferovať tieto hry. Samotné hry spomína napríklad apoštol Pavol v 1Kor 9, 24-27. Pozri KAJAVA, MIKA. 2002. *When Did the Isthmian Games Return to the Isthmus?* In *Classical Philology*, Vol. 97, No. 2/Apr. 2002. The University of Chicago Press. ISSN 0009-837X. s. 168-178. Taktiež Rothaus, Richard M. 2000. *Corinth: The First City of Greece. An Urban History of Late Antique Cult and Religion*. Netherland. ISBN 90-04-10372-4. s. 84-93. A tiež John, Alfred. 1906. *The crown of pine: A story of Corinth and the Isthmian games*. [online]. 1906. [2016-05-09]. Dostupné z: <<http://67.118.51.201/-bol/bookdisplay.cfm?booknum=27951&fbac=1>>.

²⁵⁵ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 126-127.

Vydania:

HEMMER, H. 1909. *Les Pères Apostoliques*. T. 2. Oxford, 1909.

ΚΛΗΜΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΡΩΜΗΣ. 1987. *Ἐπιστολή πρὸς Κορινθίους Β΄*. (*Epistola ad Corinthios II*). In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (*Patrologia Graeca*). Τομος 1. Πρῶτη εκδοσις ἐν Ἑλλάδι. ΑΘΗΝΑΙ: ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.). 1987. s. 329 – 348.

KNOPE, R. 1929. *Die Apostolischen Väter*. (Handbuch zum NT, Erg.-Bd.). Tübingen, 1929. s. 151 – 184.

КЛИМЕНТ РИМСКИЙ. 2003. Святого Климента Римского первое послание к Коринфянам. In *Писание мужей апостольских*. 2003. 1. vyd. (русский перевод с введениями и примечаниями к ним: А. Дунаев). Москва: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2003. s. 119 – 128. ISBN-5-94625-059-0.

LIGHTFOOT, J. B. HARMER, J. R. HOLMES, M. W. 1992. *The Apostolic Fathers*. (Greek Texts and English Translations of Their Writings). Sec. Edition. Baker Book House, 1992. s. 103 – 127.

The second epistle of Clement to the Corinthians. 1921. In *Texts for students*. 1921/X. (ed. by T. W. Crafer. L.; New York, 1921. 22 s.

Preklady:

БАРСОВ Н. И. 1885. *История первобытный христианской проповеди (до IV века)*. (preklad kap. 12 – 20). Санкт-Петербург, 1885. s. 162 – 165.

Климентова друга посланица Коринћанима. 1999. In АТАНАСИЈЕ, еп. 1999. Дела апостолских ученика. (Библиотека отаца Цркве. Књига 1.). Брњачка Бања – Требиње: Братство св. Симеона Мироточивог, 1999. s. 210 – 223.

КЛИМЕНТ РИМСКИЙ. 1978. Святого Климента Римского второе послание к Коринфянам. In *Антология. Раннехристианские отцы Церкви*. 1978. 1. vyd. (русский перевод: П. Преображенский). Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. s. 85 – 92.

КЛИМЕНТ РИМСКИЙ. Святого Климента, Епископа Римского, к Коринфянам Послание II. In *Настольная книга священнослужителя*. 2006. Том VIII. (Пастырское богословие. Приложение. Раннехристианские отцы Церкви). Почаев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2006. s. 783 – 787.

Писание мужей апостольских. 1895. 2. vyd. (русский перевод с введениями и примечаниями к ним: П. Преображенский). Санкт-Петербург, 1895. s. 169 – 180.

VARCL, Ladislav. 2004. Druhý list Klementův. In *Spisy apoštolských otců*. (Přeložili Ladislav Varcl, Dan Drápal, Jan Sokol. Úvodní texty připravil Dan Drápal). 3. rev. vyd. Praha: Kalich, 2004. ISBN 80-7017-003-4. s. 101 – 110.

DVA LISTY „O PANENSTVE“

Medzi ďalšími spismi, ktoré sú pripisované Klimentovi Rímskemu, objavíme tiež dva listy *O panenstve*. J. P. Migne ich uvádza hneď za *Druhým listom ku Korintským*.²⁵⁶ Listy boli najprv napísané v gréckom jazyku. Neskôr palestínsky mních Antiochos (okolo roku †620) prevzal značné úryvky z gréckeho jazyka obidvoch listov, ktoré použil vo svojom diele. Ako poukazuje ich miesto v kódexe Svätého Písma v sýrskom rukopise, listy boli v Sýrii vo veľkej obľube a úcte. Preto je možné domnievať sa, že boli napísané v Sýrii alebo Palestíne v polovici III. storočia.²⁵⁷ Zachoval sa však iba sýrsky text. Š. Pružinský spomína ešte ďalší, koptský text, ktorý sa v súčasnosti nachádza v Paríži. Táto verzia pripisuje spis *O panenstve* svätému Atanázovi Alexandrijskému.²⁵⁸

Presne určiť dobu vzniku listov a pôvod autora je ťažké. O Klimentovi ako autorovi nemôžeme hovoriť. Listy však majú určité príznaky dávnej minulosti,

²⁵⁶ Pozri ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (*Patrologia Graeca*). Τόμος 1. Πρώτη εκδοσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1987. s. 349-452.

²⁵⁷ Pozri САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 128.

²⁵⁸ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I*. Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 231.

ktoré nás nútia spájať ich s II. alebo III. storočím. Asketizmus, ktorý je v nich zobrazený je blízky asketizmu v III. ako aj v IV. storočí, avšak nepopierateľný boj Cirkvi proti takzvaným synisaktom²⁵⁹ je skôr príznačný pre III. storočie. Euzébios Cézarejský nespomína listy vo svojich dielach, čo potvrdzuje skutočnosť, že autorstvo Klimenta Rímskeho bolo listom pripisované až po Euzébiovi, čiže až po roku 324. Zmieňujú sa však o nich Epifanios a Hieronym a pripisujú ich svätému Klimentovi, v ktorých zveleboval panenstvo. Majú na mysli dva listy *De virginitate* alebo *Ad virgines*. Takisto je celkom reálne, že dva listy najprv tvorili jeden list, nakoľko prvý nemá záver a druhý úvod.²⁶⁰ Všeobecne však môžeme hovoriť o neznámom autorovi pravdepodobne pôvodom z Palestíny, alebo sýrsko-palestínskeho prostredia, ktorý je bezprostredne blízky prvotnému sýrsko-pohanskému kresťanstvu.²⁶¹ Z toho vyplýva, že list nemá výrazné črty judaizmu.

Oba listy sú adresované celibátnikom alebo askétom obidvoch pohlaví. Autor v nich hovorí o vznešenosti panenského stavu, dáva pokyny, ako viesť zdržanlivý život a poučuje duchovných, ako sa majú správať k ženám.

V prvom liste, ktorý obsahuje 13 kapitol, autor hovorí o výhodách panenského života a vytvára jeho vznešenú ideu podľa pôvodu, odlišných vlastností a konečného cieľa. Avšak samotné panenstvo bez balzamu dobrých skutkov nezabezpečuje dosiahnutie Nebeského Kráľovstva a radosti Ženicha. Preto sú v liste ďalej uvedené napomenutia a predpisy vo vzťahu so zaobchádzaním s opačným pohlavím počas návštevy chudobných a nemocných.

Druhý list, pozostávajúci zo 16 kapitol, vyjadruje poučné a varovné príklady zo Starej zmluvy (Jozefa, Samsona, Dávida, Šalamúna). Podáva predpisy, ako by mali askéti zaobchádzať s osobami opačného pohlavia.

²⁵⁹ Συνείσακτοι (sinisakti) – panny alebo panici, ktorí žijú spolu s osobami opačného pohlavia. Porovnaj 3. pravidlo I. všeobecného snemu.

²⁶⁰ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 128.

²⁶¹ Позри СИДОРОВ, А. И. 1996. *Курс патрологии. Возникновение церковной письменности*. 1. vyd. Москва: Русские Огни, 1996. s. 82.

Ideálom má byť Isus Christos, ktorý bol vždy obklopený apoštolmi, dokonca aj keď besedoval so ženou – Samaritánkou²⁶² pri Jakubovej studni.²⁶³

PSEUDO-KLIMENTÍNŤ

S menom svätého Klimenta Rímskeho sa v minulosti spájala zbierka literárnych pamiatok známych pod spoločným menom *Klimentíny*²⁶⁴. Zbierka je napísaná vo forme románu a zachytáva Klimentov život a jeho obrátenie na kresťanskú vieru. Taktiež obsahuje kázeň apoštola Petra, ktorú údajne predniesol na svojich apoštolských cestách. Zbierku môžeme deliť na tri časti:

1. *Homílie*.²⁶⁵ Obsahuje dvadsať kázní, ktoré sú nazývané tiež ako Klimentíny. Úvod tvorí list apoštola Petra k Jakubovi spolu s listom Klimenta k Jakubovi ako zvláštny dodatok. Zachovali sa len v gréckom jazyku a časť v sýrskom preklade.

2. *Recognitiones*.²⁶⁶ Pozostáva z desiatich kníh a opisuje stretnutie svätého Klimenta s rodičmi a bratmi a jeho cestu z Ríma do Palestíny. Vzhľadom k tomu, že obsah je veľmi podobný s Homíliami, obe časti môžeme považovať za dve recenzie jedného spisu. Rufin spomína dve grécke vydania. Podľa obsahu *Recognitiones* sú nazvané aj ako *Περίοδοι Πέτρου, Κλήμεντος, Itinerarium, Actus, Gesta, Historia Petri* alebo *Clementis, Disputatio Petri cum Simone Mago*. Grécky text sa nezachoval, existuje len sýrsky preklad a latinská verzia od Rufina, ktorý pracoval s originálom svojvoľne, pričom vynechával nejasné a zavádzajúce miesta, týkajúce sa dogmatického učenia. V súčasnosti tieto knihy môžeme nájsť v *Patrologii graeca* J. P. Migneho, kde za latinským textom s poznámkami Coletera uvádza aj zachované zlomky gréckeho textu.²⁶⁷

²⁶² Jn kap. 4.

²⁶³ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 128.

²⁶⁴ Grécky Κλημέντια.

²⁶⁵ Grécky Ομιλίες.

²⁶⁶ Grécky Αναγνώσεις.

²⁶⁷ Позри ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (*Patrologia Graeca*). Τομος 1. Πρώτη εκδόσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1987. s. 1207-1474.

3. *Epitomí*.²⁶⁸ Plný názov tejto časti zbierky je *Zhrnutie Klimenta, biskupa Rímskeho o skutkoch, cestách a kázniach Petra*. Predstavuje stručný prehľad Homílií s dodatkom o činnosti a mučeníckej smrti Klimenta Rímskeho okrem vynechaných teologických myšlienok. Epitomí bola osobitne napísaná až po Homíliách a Recognitiones, zatiaľ čo prvé dve časti boli zrejme napísané súbežne alebo sú prepracovaním či zverejnením niektorých stratených častí textu.

Otázka pôvodu, cieľa spisu *Klimentín*, autorstva, miesta a doby vzniku sú predmetom súčasného vedeckého skúmania, ktoré dodnes nie je ukončené. U niektorých patrológov (A. Harnack) sa stretne s názorom, že dnešná podoba Klimentín je dielom kresťana, ktorý používal židokresťanské pramene a prispôbil ich rímsko-katolíckemu učeniu.²⁶⁹ Prvýkrát sa spis *Pseudo-Klimentíny* objavili pravdepodobne v Sýrii, ale je ťažké určiť miesto a dobu prepracovania. Najpravdepodobnejšou dobou posledného prepracovania spisu je druhá polovica III. storočia. Spis sa nazýva ako Pseudo-Klimentíny z dôvodu pripisovania autorstva svätému Klimentovi Rímskemu, čo sa však dodnes nepotvrdilo.

PÄŤ LISTOV (EPISTOLAE DECRETALES)

Týchto päť listov bolo v minulosti pripisovaných Klimentovi v takzvaných Pseudoizidorových dekretáliách.²⁷⁰ Zachovali sa v latinskom jazyku. Zo samotných názvov vyplýva, že boli adresované z rôznych dôvodov jednotlivým osobám alebo skupinám. Často sa v nich hovorí o krste, eucharistii, manželstve, bohoslužobných nádobách a pod. Obsahovo sú podobné *Recognitiones*, preto môžeme predpokladať, že autor prevzal ich niektoré myšlienky alebo celé časti textov. J. P. Migne uvádza listy pod týmito názvami:

- Epistola I. Ad Jacobum Fratrem Domini.

²⁶⁸ Grécky Ἐπιτομή.

²⁶⁹ Позри САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века*. 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. s. 128.

²⁷⁰ Позри PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I*. Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 231.

- Epistola II. Ad Jacobum Fratrem Domini.
- Epistola III. Ad Episcopos, Presbyteros, Diaconos, etc., Et Universos Fideles, De Officio Sacerdotis Et Clericorum.
- Epistola IV. Scripta discipulis suis Julio et Juliano,...
- Epistola V. De communi vitae et reliquis causis, suis discipulis scripta, Hierosolymitanisque directa.

Väčšina z nich sa nám zachovala vďaka prepisu Rufina, ale len jemu zrozumiteľných častí.²⁷¹

APOŠTOLSKÉ USTANOVENIA (CONSTITUTIONES APOSTOLICAE)

Plný názov tohto spisu je *Ustanovenia svätých apoštolov od Klimenta, biskupa a občanov Ríma. (Constitutiones Sanctorum Apostolorum per Clementem Episcopum et Civem Romanum)*²⁷² Spis pozostáva z ôsmich kníh, ktoré obsahujú 85 pravidiel. Tie sa podľa zmienky v šiestej knihe pripisovali svätému Klimentovi.²⁷³ Pochádzajú od neznámeho autora z polovice IV. storočia a za miesto ich vzniku sa považuje Sýria. V VII. storočí Trullský snem prijal tieto *Pravidlá svätých apoštolov* v plnom znení, zároveň sa však ten istý snem vyjadril proti *Apoštolským ustanoveniam*, ktorých časťou je práve týchto 85 pravidiel. V *Patrologia graeca* knihy nesú tieto názvy:

- Liber Primus. De Laicis. (Βιβλίον Πρωτον. Περί Λαϊκῶν.).
- Liber Secundus. De Episcopis, Presbyteris et Diaconis. (Βιβλίον Δευτερον. Περί Επισκοπων, Πρεσβυτερων και Διακωνων.).
- Liber Tertius. De Viduis. (Βιβλίον Τριτον. Περί Χηρων.).
- Liber Quartus. De Orphanis. (Βιβλίον Τεταρτον. Περί Ορφανων.).
- Liber Quintus. De Martyribus. (Βιβλίον Πεντητον. Περί Μαρτυρων.).
- Liber Sextus. De Schismatibus. (Βιβλίον Εκτον. Περί Σχισματων.).

²⁷¹ Pozri ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (*Patrologia Graeca*). Τομος 1. Πρωτη εκδοσις εν Ελλαδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1987. s. 459-508.

²⁷² Διαταγαι των αγιων αποστολων δια Κλημεντος του Ρωμαιων επισκοπου τε και πολιτου.

²⁷³ Pozri PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I.* Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. s. 231.

- Liber Septimus. De Ratione Vitae, Actione Gratiarum, et Christiana initiatione. (Βιβλίον Εβδομον. Περί Πολιτείας, και Ευχαριστίας, και της κατα Χριστον Μυσηως.).
- Liber Octavus. De Charismatibus, et Ordinationibus, et Ecclesiasticis Canonibus. (Βιβλίον Ογδοον. Περί Χαρισμάτων, και Χειροτονιών, και Κανόνων Εκκλησιαστικών.).²⁷⁴

SUMMARY

In this study, we tried to bring closer particular non-authentic works, which were attributed to Saint Clement and most of them were kept in great respect in first centuries even because of name of Clemet. In Alexandrian codex of Holy Scriptures from the 5th century is mentioned after the authentic Letter to Corinthian the Second letter to Corinthian. The contents of it we can find today in collection of Greek patrology from the 19th century. In this collection are also Letters to maidens, or pseudoclementines. Study brings contents analysis of particular scripts, theirs history, discovery, analysis and edition in various languages. Based on this analysis we are able to define picture of literary production of Christians in 1st and 2nd century after Christ.

Zoznam bibliografických odkazov

Pramene

- ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. 1997. Εκκλησιαστική Ιστορία. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 20 (Β'). Πρώτη εκδόσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1997. 1602 s.
- ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΛΟΥΤΔΟΥΝΩΝ. 2002. Adversus Haeresis III. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 7. Πρώτη εκδόσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 2002. s. 849-850.

²⁷⁴ Pozri *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 1. Πρώτη εκδόσις εν Ελλάδι. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1987. s. 509-1156.

- ΩΡΙΓΕΝΗΣ. 1998. *Commentarii in evangelium Joannis VI, 54.279*. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 14. Πρoτη εκδοσις εν Ελλαδi. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1998. s. 293-294.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ. 1983. Υπομνημα εις την προς Φιλιππησιους. Ομιλια ΙΓ'. In *Ελληνες Πατερες της Εκκλησιας (ΕΠΕ)*. Τομος 22. [eds. ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. - ΖΗΣΗΣ, Θ. Ν.]. Θεσσαλονικη : Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1983. s. 18.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ. 1986. Υπομνημα στην Α' προς Τιμοθεον επιστολη. Ομιλιες Α' - ΙΗ'). In *Ελληνες Πατερες της Εκκλησιας (ΕΠΕ)*. Τομος 23. [eds. ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. - ΖΗΣΗΣ, Θ. Ν.]. Θεσσαλονικη: Πατερικαι εκδοσεις ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, 1986. s. 116-118.
- ΦΩΤΙΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ. 1991. *Μυριοβιβλον η Βιβλιοθηκη. (Bibliotheca sive bibliotheca.)*. cod. 113. In *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 103 (Γ'). Πρoτη εκδοσις εν Ελλαδi. [ed. MIGNE, J.-P.]. ΑΘΗΝΑΙ : ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.), 1991. s. 388-389.

Preklady

- КЛИМЕНТ РИМСКИЙ. 1974. Послание к Коринфянам. [русский перевод с введениями и примечаниями к ним: анонимный автор]. In *Журнал Московской Патриархии*. Москва : Издательский отдел Московской Патриархии, 1974. ч. 10, s. 64-80.
- Stromateis IV. – V.* In КЛИМЕНТ АЛЕКСАНДРИЙСКИЙ. 2003. *Строматы*. Том II. (4 - 5). [перевод с древнегреческого языка АФОНАСИН, Е. В.]. Санкт-Петербург : Издательство Олега Абышко, 2003. 334 s. ISBN 5-7435-0226-9.
- ИРИНЕЙ ЛИОНСКИЙ. 1996. *Иже во святыхъ Отца нашего Иринея епископа Лионскаго пять книгъ обличенія и опроверженія лжеименнаго знанія*. 2. vyd. [русский перевод ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, П.]. С.-Петербург : Библиотека отцов и учителей Церкви, 1996. s. 17-528.

Odborná literatúra

- ALEŠ, P. 1992. *Cirkevné dejiny I. Úvod a prvé obdobie cirkevných dejín*. 2. vyd. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta UPJŠ v Košiciach, 1992. 311 s. ISBN 80-7097-212-2.
- Антология. Раннехристианские отцы Церкви. 1978. 1. vyd. Брюссель: Издательство Жизнь с Богом, 1978. 734 s.
- АТАНАСИЈЕ, еп. 1999. Свети Климент, Епископ Римски. In *Дела апостолских ученика*. (Библиотека отаца Цркве. Књига 1.). Брњачка Бања – Требиње : Братство св. Симеона Мироточивог, 1999. s. 31-44.
- ГУМИЛЕВСКИЙ, Ф. 1996. *Историческое учение об отцах Церкви. Том 1*. 2. vyd. Москва : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1996. s. 8-20.
- ΧΡΗΣΤΟΥ, Π. Κ. 1978. *Ελληνική Πατρολογία*. Τομος Β'. Θεσσαλονίκη : Πατριαρχικον Ιδρυμα Πατερικων Μελετων, 1978. s. 357-381.
- JOHN, A. 1906. *The crown of pine: A story of Corinth and the Isthmian games*. [online]. 1906. [2016-05-09]. Dostupné z: <<http://67.118.51.201/bol/bookdisplay.cfm?booknum=27951&fbac=1>>.
- KAJAVA, M. 2002. When Did the Isthmian Games Return to the Isthmus? In *Classical Philology*, Vol. 97, No. 2/Apr. 2002. Chicago : The University of Chicago Press. s. 168-178. ISSN 0009-837X.
- Komentár na Evanjelium podľa Jána. In ORYGENES. 1981. *Komentarz do Ewangelii św. Jana*. część pierwsza. [przekład KALINOWSKI, S.]. Warszawa : Akademia Teologii katolickiej, 1981. 348 s.
- KUZYŠIN, B. 2007. Niektoré momenty pedagogických reflexií Klimenta Alexandrijského. In *Pravoslávny teologický zborník č. XXXII/17 – 2007*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej university v Prešove, 2007. s. 171-179. ISBN 978-80-8068-686-4.
- МЕЙЕНДОРФ, И. 2001. *Введение в святоотеческое богословие*. 2. doplnené vyd. Клинтон : Фонд Христианская жизнь, 2001. ISBN 5-93313-018-4.
- Настольная книга священнослужителя. 2006. Том II. Месяцеслов (сентябрь-февраль). Почаев : Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2006. s. 342-344.

- PILKO, J. 2014. ostúpenie Isusa Christa do podsvetia v patristickej literatúre prvých 3. storočí. [online]. [2016-04-29]. In *Pravoslawie jako czynnik odnowy tradycyjnych chrześcijańskich wartości w Unii Europejskiej (świadectwo i męczeństwo) : II. rocznik, Kasztel w Szymbarku K. Gorlic, 9.12.2014. Gorlice : Diecezjalny ośrodek kultury prawosławnej ELPIS w Gorlicach, 2014. s. 116-123. ISBN 978-83-63055-87-5. Dostupné z: < http://www.okp-elpis.pl/book,open,2414,0,%E2%80%9EPRAWOS%C5%81AWIE_JAKO_CZYNNIK_ODNOWY_TRADYCYJNYCH_CHRZE%C5%9ACIJA%C5%83SKI CH_WARTO%C5%9ACI_W_UNII_EUROPEJSKIEJ_%28%C5%9AWIADECTWO_I_M%C4%98CZE%C5%83STWO%29%E2%80%9C_II_rocznik.htm >.*
- PRUŽINSKÝ, Š. 2001. História v ponímaní sv. Klimenta Rímskeho. In *Pravoslávny teologický zborník Č. XXIV/9 – 2001. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2001. s. 262-284. ISBN 80-8068-081-7.*
- PRUŽINSKÝ, Š. 1990. *Patrológia. Úvod a počiatky patristickej literatúry I.* Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo pre Pravoslávnu cirkev v Československu, 1990. 464 s. ISBN 80-85128-08-10.
- PRUŽINSKÝ, Š. 2003. *Patrológia II. Cirkevná a kresťanská literatúra 2. až 8. storočia.* Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2003. 479 s. ISBN 80-8068-203-8.
- ROTHAUS, R. M. 2000. *Corinth: The First City of Greece. An Urban History of Late Antique Cult and Religion.* Netherland. ISBN 90-04-10372-4.
- САГАРДА, Н. И. 2004. *Лекции по патрологии I – IV века.* 2. vyd. Москва : Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. ISBN 5-94625-092-2.
- СИДОРОВ, А. И. 1996. *Курс патрологии. Возникновение церковной письменности.* 1. vyd. Москва: Русские Огни, 1996. s. 67-90.
- СКУРАТ, К. Е. 2005. *Святые отцы и церковные писатели доникейского периода (I – III вв.). Учебное пособие по патрологии.* Москва – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, Московская Духовная Академия, 2005.

- ŠAK, Š. 2014. Liturgická obnova v pravoslávnej teológii. In *Reformy liturgii a powrót do zrodel*. Kraków : Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2014. s. 29-35. ISBN 978-83-7438-382-0.
- ZOZULAK, J. 2001. Výročie svätého Klimenta Rímskeho. In *Pravoslávny teologický zborník č. XXIV/9 – 2001*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2001. s. 255-261. ISBN 80-8068-081-7.
- ZOZULAK, J. 2007. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2007. 191 s. ISBN 80-8068-693-2.
- Живот и страдање свештеномученика Климента, папе римског. In *Житија светих*. (red. ПОПОВИЋ, J.). Београд : Издање Манастира Св. Ђелије код Ваљева, 1977. s. 731-743.

NON-AUTHENTIC WORKS IN NAME OF SAINT CLEMENT OF ROME

Pavol Kochan, lecturer, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, pavol.kochan@unipo.sk, 00421517724729

Vasyl Kuzmyk, priest, Orthodox archdiocese in Prešov, Orthodox church in the Czech lands and in Slovakia, Budovateľská 1, 080 01 Prešov, Slovakia, vasyk.kuzmyk@gmail.com

Abstract

Clement of Rome was bishop of Roma. He was very interesting person and authority of his era between Christians and pagans. The respect toward him was so great that many of the works from his era were accredited to his authorship. We are talking about texts which retain his life before and after baptism, his way and meeting with apostles and also his martyr's death. Clement of Rome is one of the first saints who 'visited' Slavonians after Saints Cyril and Methodius found his relics and brought them to Great Moravia.

Key words

Clement of Rome, apostolic man, Church, 2nd Letter to Christians in Corinth

CTIŽIADOSŤ – STROSKOTANIE LODE V PRÍSTAVE. TEOLOGICKO-DUCHOVNÝ POHĽAD

Elena ŠAKOVÁ

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Zbožštenie, úplné preniknutie človeka Božími energiami, ktorého výsledkom je zjednotenie sa s Ním, čím sa môže naplno realizovať ľudská prirodzenosť, keďže prijala Svätého Ducha a je schopná vidieť Božie svetlo, je stav, ktorý je cieľom každej zdravej námahy, modlitby, pôstu a vôbec askézy v pravom slova zmysle. Je to stav, ktorý sa snažilo a snaží dosiahnuť množstvo horlivých a zbožných duší, túžiacich po večnej blaženosti, ktoré ako zapálené sviece horia pre meno Božieho Syna, pre Jeho nekonečnú lásku a dokonalý pokoj. Christova láska sľubuje človeku slobodu, rast, podiel na všetkom, čo je múdre, dobré a dokonalé.

Toto smerovanie a cieľ, pre ktorý bol človek stvorený bolo narušené jeho pádom a v dôsledku toho sa človek neuspokojil s účasťou na tom, čo je nekonečné a večné, teda zjednotením sa s Nekonečným a Večným, ale dodnes sa snaží o to, aby on sám bol nekonečným stredobodom celého sveta a samému sebe chce podriaďovať všetko, čo je možné ovládnuť a držať vo svojej moci. Túto falošnú moc, ktorou človek „vládne“, mu ponúkajú vášne, ktoré predstavujú najnižší stupeň, na ktorý môže ľudská bytosť klesnúť. Vášne sú tie, ktoré človeku vládnu, podmaňujú si jeho vôľu, privádzajú ho do stavu pasivity a otroctva, aj keď si človek v omyle myslí, že práve prostredníctvom nich sa stáva neohrozeným. V skutočnosti sa takýto človek stále viac a viac zaoberá nepodstatnými zbytočnosťami, bazíruje na tom, čo je márne a nezmyselné, venuje sa iba tomu, čo je pozemské a čím viac sa snaží upokojiť svoj smäd, tým viac sa jeho snaha premieňa na jedno veľké NIČ. V podstate tým, že sa snažil zhrnúť všetko okolo seba, stal sa otrokom svojho okolia. Vášne, ktorým podľahol a ktoré mali byť výrazom jeho suverenity, ho zotročili a stali sa

príčinou jeho úpadku, depresie a v konečnom dôsledku prázdnoty.

Váše privádzajú človeka do stavu úplnej neistoty. Na jednej strane sú výrazom egoizmu a človek pod ich vplyvom chce, aby sa všetko točilo okolo neho, a na druhej strane sa zaujíma o všetko, čo sa deje v celom svete. Na jednej strane sú plodom egocentrickej vôle a na druhej strane znížia človeka na úroveň objektu, ktorý sám nevie, kam patrí, aká je jeho identita, cieľ jeho života a aká je podstata jeho vôle. V tejto sebeckej sebaláske sa veľmi rýchle vzdialuje od Boha, jeho duša je chorá. Podľa slov sv. Maxima Vyznávača²⁷⁵ „ten, kto je vlastníkom egoizmu, ten vlastní všetky vášne“. Vysokú dávku egoizmu nájdeme v každej vášni a zvlášť v pýche a tak ničivej a degradujúcej ctižiadosti.

Ioann Klimakos hovorí, že „niektorí píšu o ctižiadosti zvyčajne v osobitnej kapitole a oddeľujú ju od pýchy“, ale „môže byť pyšný ten, kto zvíťazil nad ctižiadosťou?“²⁷⁶ Pýcha sa neustále pýši tým, čo urobila a iní nie, čo vie a čo iní nevedia, čo dokáže a čo iní nedokážu a ctižiadosť v duchu tejto pýchy vyžaduje slávu od iných za to, čo jej v podstate len bolo dovolené urobiť. Neexistuje vec, ktorú by človek mohol urobiť sám, ale ctižiadosť nepripúšťa takúto možnosť a preto sa dožaduje chvály a slávy od ostatných, akoby všetko záležalo iba od nej. Ak jej človek podľahne, dokáže ho poriadne oklamať a človek prichádza o všetku svoju námahu, úsilie, duchovné poklady a plody dobrej práce. Ctižiadosť si rada počká, až človek dosiahne niektoré z cností a potom ich s radosťou premrhá. „Ctižiadosť sa teší všetkým cnostiam. Napríklad: keď sa postím, som ctižiadostivý, ale keď sa skončím postiť, aby som skryl pred ľuďmi svoju zdržanlivosť, považujem sa za múdreho a opäť som ctižiadostivý. Oblečiem sa do dobrých šiat, som premožený ctižiadosťou; oblečiem sa do chudobných šiat, tiež som ctižiadostivý. Začnem hovoriť, ctižiadosť nado mnou zvíťazí; zmĺknem a opäť som ňou premožený. Akokoľvek by si hodil tento trojrožec, vždy bude jeden roh hore.“²⁷⁷

²⁷⁵ ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: Περί αγάπης τρίτη ἑκατοντάς. In *Patrologia Graeca*. Tomus 90. [ed. MIGNE, J.-P.]. Parisina, 1865. 1020 B. „Ὁ ἔχων τὴν φιλαυτίαν, δηλονότι ἔχει πάντα τὰ πάθη.“

²⁷⁶ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ: Κλίμαξ. Ἱερά Μονή ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ. ΩΡΩΠΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, 2006. s. 237.

²⁷⁷ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ: Κλίμαξ. Ἱερά Μονή ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ. ΩΡΩΠΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, 2006. s. 238.

Táto mnohotvárna vášeň poslúži človeku v čomkoľvek, aby ho priviedla k pádu. Ak mu uškodí chvála, pochváli ho, z namyslených robí „pokorných“, z lakomcov „skromných“, z lenivých „usilovných“, zo slabých „silných“ a z talentovaných často krát skrachovalcov. Urobí všetko, aby človek bažil za ľudskou slávou a pochvalným slovom, aby konal podľa svojej vôle, pre svoje meno, pre svoje uspokojenie. Veľakrát človeku odhaľuje aj to, čo Boh pred ním skrýva z dôvodu, aby ho ochránil pred nebezpečenstvom tejto vášne. Pochvalou mu otvára oči a človek, keď spozoruje niektorú z cností, ktorú tak krvopotne nadobudol, hneď o ňu vďaka ctižiadosti prichádza.²⁷⁸

Existuje dvojaká sláva. Jedna prichádza od Boha a druhá od diabla. Človeku prinesie úžitok, ak sa stará o to, aby svojim životom získal blahodať Svätého Ducha a sláva príde k nemu sama, aj keď sa bude od nej odvracať a skrývať pred ľuďmi svoje cnosti: „*Tých, ktorí mňa ctia, uctím i ja...*“²⁷⁹ Ale ak človek robí niečo kvôli tomu, aby ho ľudia videli a svoju slávu stavia na beznádejnom základe, na ľudských rečiach, ide o slávu, ktorá sa mu dostáva od Diabla: „Beda. keby všetci ľudia dobre hovorili o vás...“²⁸⁰ Preto každý duchovník, ktorý svedá svoje duchovné deti, sa snaží ochrániť ich predovšetkým od ctižiadosti, od tohto duchovného neduhu, ktorý srdce, miesto duchovnej modlitby, mení na chladný kameň. Snaží sa poukázať hlavne na nedostatky, ktoré človek neustále robí a ktorých nikdy nie je málo a keď sa človek pokorí a úprimne činí pokánie, hoci nerozumie tomu, čo sa s ním v

²⁷⁸ Pozri АРХИМАНДРИТ СОФРОНИЙ. 2002. Подвиг богопознания. Esseks. Monastery of St. John the Baptist, 2002. s.151-152:

„Spomínam si, ako ma dvakrát (v Paríži) navštívila zvláštna blahodať; spočiatku som nerozumel tomu, aká je to blahodať a myslel som si, že to, čo prežívam, podľa všetkého, samozrejme, by mal byť stav, ktorý trvá vždy. Ale onedlho po druhom Božom navštívení sa mi dostalo do rúk dielo ctihodného Simeona Nového Teológa vo veršoch a tam bolo opísané to, čo sa so mnou stalo. Vtedy sa mi otvorili oči; ale lepšie by bolo, keby sa neotvorili... potom ma už táto blahodať nenavštívila v tak zvláštnej sile.

Druhá udalosť. Raz som sa rozprával s otcom Juvenaliom (na Athose) a v tomto rozhovore, odhliadnuc od seba, tak, aby ma otec Juvenalij v žiadnom prípade z ničoho „neupodozrieval“, aby si nepomyslel, že nehovorím len jednoducho to, čo som pochopil z niečoho prečítaného, ale osobne prežitého, som hovoril, ako je potrebné chápať slová svätých otcov o nestvorenom svetle. A stalo sa, že aj keď som nepoukázal na seba, od tohto dňa som prestal vidieť toto svetlo a dovtedy mi Pán mnohokrát dal, aby som vnímal nestvorené svetlo Slnka Pravdy.“

²⁷⁹ 1Sam 2, 30.

²⁸⁰ Lk 6, 26.

skutočnosti deje, je s Bohom. A naopak, ak človek stratí bázeň pred Bohom a jeho myseľ je roztržitá a nesústredená, ovláda ho ctižiadosť, zabudnutie a pustota a čo je najhoršie, vzdiaľuje sa od Boha.

Je priam zarážajúce, ako sa človek veľakrát snaží o to, aby mu ľudia tleskali a pochvalne hovorili na jeho adresu. Keby mal neustále na pamäti, že ho vidí Boh a ako sa na to pozerá, hneď by sa jeho želanie zmenilo a myšlienky by sa roztrúsili ako svetlo v hmle. Veď ľudia nás nebudú súdiť. Súdiť nás bude Boh. Ako pred Ním človek obstoí s takýmto želaním?

Pozrime na človeka, ktorý sa rozhodne pre mníšsky spôsob života. Keď odíde zo svetskej spoločnosti a žije v mníšskom spoločenstve, svoje myšlienky sústredí na svoje vnútro, snaží sa poznať samého seba a keď sa mu časom podarí nazrieť do svojho srdca a poznať svoje myšlienky, zisťuje, v akom stave sa nachádza a stále viac a viac si uvedomuje svoje vzdialenie sa od Boha. Nadobúda dojem, že čím dlhšie je medzi mníchmi, duchovne je na tom stále horšie a horšie. Kým žil vo svete, jeho myšlienky sa mu ani zďaleka nezdali také zlé a jeho nedostatky a hriechy ho ani zďaleka neznepokojovali tak, ako teraz. Je to tým, že vo svete si svoju hriechnosť až tak neuvedomoval a teraz je zjavná a oveľa viditeľnejšia. Východiskom nie je to, aby sa stal sám pred sebou lepším a mal zo seba dobrý pocit, ale mal by sa znepokojovať pre myšlienky, ktoré majú jeho námahu a najmä tie, ktoré ho nabádajú k ctižiadosti, samolúbosti a ktoré sa ho snažia presvedčiť, že je znamenitý a vo všetkom napreduje. Ctižiadosť je tá kvapka, ktorá keď kvapká bez prestania, rozbije aj kameň. Ak si človek neustráži svoje myšlienky, rozbije všetko, čo je dobré, čo je čisté a čo je sväté.

Ako príklad uvedieme skúsenosť starca Siluana: „Raz na konci bdenia, keď zaspievali: *„Všetko, čo dýcha, nech chváli Pána“*, počul som, ako kráľ Dávid v nebi spieva chválospev Bohu. Stál som na chóru a zdalo sa mi, že niet ani strechy, ani kupoly a že vidím otvorené nebo. Hovoril som o tom štyrom duchovným ľuďom, ale nikto mi nepovedal, že nepriateľ sa mi posmieval a ja som si myslel, že zlí duchovia nemôžu spievať Bohu chválospev a to znamená, že toto videnie nie je od nepriateľa. Ale keď ctižiadosti ma premohla a ja som znovu začal vidieť zlých duchov. Vtedy som

poznal, že som sa dal oklamať...“²⁸¹

„Neexistuje nič bezvýznamnejšie ako ľudská sláva. Ľudská sláva je prázdna; ona iba napodobňuje slávu, ale v podstate nie je slávou.“²⁸² Ak človek stretne niekoho, kto ho oslavuje a chváli, veľmi mu pomôže, ak si spomenie na množstvo svojich hriechov, na svoju nepravosť a nespravodlivosť. Svätý apoštol Pavol hovorí, že ak sa má chváliť, bude sa chváliť svojou slabosťou.²⁸³ A v tom bola jeho sila, ktorou sa ubránil pred ctižiadosťou. V tomto duchu sa nesú aj slová sv. Gregora Teológa: „Christos je mojim dychom, mojou silou, mojim zvláštnym bohatstvom. Robí ma pozorným a dobrosrdečným. A bez Neho sme všetci smrteľnou hračkou márnosti, živé mŕtvoly, ktoré smrdia hriechom. Nevidíš, aby vták lietal tam, kde nie je vzduch, aby delfín plával tam, kde nie je voda; tak aj človek bez Christa nezdvihne nohy hore.“²⁸⁴

Aj keď ctižiadosť predstavuje pre človeka veľké zlo a doslova záhubu, Cirkev vždy mala a bude mať liek na každý neduh, a to telesný i duchovný. A preto ak chceme, aby sme boli oslávení, hľadáme oslavu u Boha. Ctižiadosť „premôžeme“, hovorí sv. Ján Zlatoústý „keď budeme myslieť na inú slávu, slávu nebeskú, ktorej sa nás tá pozemská snaží zbaviť. Táto sláva nás oslavuje už tu a bude nás sprevádzať do budúceho života.“²⁸⁵ Je teda na človeku, či bude pozemským obyvateľom a cudzincom pre Nebeskom kráľovstve alebo bude cudzincom tu, na zemi a stane sa obyvateľom Nebeského kráľovstva.

SUMMARY

Theosis is a condition which lot of eager and pious souls tried to reach desiring after eternal blessedness. Christ's love promises to man freedom, accretion,

²⁸¹ ИЕРОМ. СОФРОНИЙ. 1990. Преподобный Силуан Афонский. Essex. England. Monastery of St. John the Baptist, 1990. s. 178.

²⁸² Иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого архиепископа константинопольского избранные творения. Собрание поучений. Том 1. Москва : Посад, 1993. s. 258.

²⁸³ 2Kor 12, 9 „Najradšej sa teda budem chváliť slabosťami, aby prebývala vo mne moc Christova. Preto mám zaľúbenie v slabostiach, pohaneniach, súženiach, prenasledovaniach, v úzkostiach pre Christa; lebo práve keď som slabý, som mocný.“

²⁸⁴ СВЯТИТЕЛЬ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. Собрание творений. Том 2. Москва : П. П. Сойкина, 1994. s. 40.

²⁸⁵ Иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого архиепископа константинопольского избранные творения. Собрание поучений. Том 2. Москва : Посад, 1993. s. 220.

participation on everything what is wise, good and absolute. This goal, for which the man was created, was corrupted by fall. Man didn't satisfy himself with union with Limitless and Eternal, but even today tries to be himself limitless. This false power with which man 'dominate' is given to him by passions. Passions dominate to man, they are overpowering his will, they bring him to condition of passivity and servility. Passions bring man to the condition of total doubt. The most crafty passion is ambition. Ambition likes all passions. This multiform doom is like a tricorn which we can throw any way and it shall always have one horn up. Even the ambition represents for man big evil and destruction Church always had and will have treatment for every ailment, physical or spiritual.

Zoznam bibliografických odkazov

- АРХИМАНДРИТ СОФРОНИЙ. 2002. Подвиг богопознания. Esseks. Monastery of St. John the Baptist, 2002. ISBN 1-874679-19-3.
- ИЕРОМ. СОФРОНИЙ. 1990. Преподобный Силуан Афонский. Esseks. England. Monastery of St. John the Baptist, 1990. ISBN 0-9512786-7-3.
- Иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого архиепископа константинопольского избранные творения. Собрание поучений. Том 1. Москва : Посад, 1993. ISBN 5-87301-074-9.
- Иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого архиепископа константинопольского избранные творения. Собрание поучений. Том 2. Москва : Посад, 1993. ISBN 5-87301-075-7.
- ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΙΤΟΥ: Κλίμαξ. Ιερά Μονή ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ. ΩΡΩΠΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, 2006.
- ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ: Περί αγάπης τρίτη ἑκατοντάς. In *Patrologia Graeca*. Tomus 90. [ed. MIGNE, J.-P.]. Parisina, 1865. 1020 B.
- СВЯТИТЕЛЬ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ. 1994. *Собрание творений*. Том 2. Москва : П. П. Сойкина, 1994.

AMBITION – SHIPWRECK AT THE PORT. THEOLOGICAL-SPIRITUAL VIEW

Elena ŠAKOVÁ, reference, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, elena.sakova@unipo.sk, 00421517724729

Abstract

There is nothing more beneficial for someone's natural and honest behaviour and also for his or her relatives, as when in his modesty and obedience he lives in accordance with God's commandments and see himself in the way he/she is. Ambition can totally distort this natural human state and destroy everything, that the man reached in asceticism. The biggest threat to the man are thoughts and fantasy, by which a devil obscures man's mind, and a soul is taken away from the Creator and leads it towards creation.

Keywords

ambition, vice, asceticism, fame, thought

ДУХОВНЫЙ ПУТЬ АЛЕКСАНДРА СЕРГЕЕВИЧА ПУШКИНА (1799-1837). ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

Liliana BELOVIČOVÁ

Dobročinný spolok svätého Jána Šanghajského a San Franciského, Bardejov,
Slovenská republika

В нравственно-религиозном плане А. С. Пушкин представляет собой сложное явление. Родители его, типичные представители русского дворянства своего времени, были под сильным западным влиянием, особенно под французским, и были людьми нецерковными. Одна только бабушка, Мария Алексеевна Ганнибал, да няня, Арина Родионовна, могли внушить некоторые религиозные начала своему питомцу. Дальнейшее

его образование и светская жизнь не способствовали развитию религиозных и церковных навыков. То общество молодых людей, в которое Пушкин попал после окончания лицея, начав служить в Коллегии Иностранных Дел, он сам впоследствии определил как «минутных друзей минутной младости». В «Безверии» (1817 год) он призывает к снисхождению к тому, кто «с первых лет, безумно погасил отрадный сердцу свет»²⁸⁶.

Ранние стихотворения часто говорят о колебаниях и раздвоенности поэта; со временем, все эти заблуждения, тяжело переживались Пуш-

²⁸⁶ ПУШКИН, А. С. 1948. *Сочинения*. Москва : ОГИЗ, Государственное Издательство Художественной Литературы, 1948. с. 319.

киным. Может быть об этом, говорит он в «Возрождении» (1819) в таких выражениях:

*Так исчезают заблужденья
С измученной души моей
И возникают в ней виденья
Первоначальных чистых дней.²⁸⁷*

Митрополит Анастасий справедливо замечает о Пушкине: «Его духовный облик был очень сложен, глубок и непроницаем, как море. На поверхности его бушевали волны страстей, в то время как в глубинах своих он оставался недвижим и спокоен и там там совершалась сокровенная работа гениальной мысли, проникающая к величайшим тайнам бытия и смерти»²⁸⁸.

Как отмечает архимандрит Константин: «он грешил, падал, он мог предаваться вольнодумству, но он не утверждался в нем»²⁸⁹. Да, были падения, но были и взлеты; подобно царю Давиду, Пушкин умел каяться и лучшее свидетельство тому – «Воспоминание» (1828 г.), где «змеи сердечной угрызенья» диктуют ему такие строки:

*И с отвращением читая жизнь мою,
Я трепещу и проклиная.²⁹⁰*

Митрополит Анастасий верно подмечает, что желая слезами как бы смыть навсегда «печальные строки» прошлого, он «может быть, разумел здесь и эти, внушенные им (демоном) вольные, соблазнительные стихи,

²⁸⁷ ПУШКИН, А. С. 1948. Сочинения. Москва : ОГИЗ, Государственное Издательство Художественной Литературы, 1948. с. 336.

²⁸⁸ АНАСТАСИЙ, митрополит: *Пушкин и его отношение к Православной Церкви*. 2-ое издание. Мюнхен, 1947. с. 23.

²⁸⁹ КОНСТАНТИН, архимандрит. *Лермонтов (К 100-летию рождения Лермонтова)*. Джорданвиль : Holy Trinity Monastery, 1964. с. 103.

²⁹⁰ ПУШКИН, А. С. *Собрание сочинений в десяти томах*. Т. 2. Москва, 1974. с.137.

включая, может быть, и пресловутую «Гаврилиаду», как и многие другие из произведений его незрелой юности, что он считал недостойным его таланта и хотел бы после «уничтожить».²⁹¹ Далее он добавляет: «Здесь мы видим меру духовной глубины поэта: Пушкин несомненно ближе чем Лермонтов подошел к православно-христианскому мировоззрению».²⁹²

Покаянные мотивы звучат, однако, не только в «Воспоминании», а, например, и в «Воспоминании о Царском Селе» (1829 г.), в котором поэт пишет о посещении Царскосельских садов:

*... под сумрак ваш священный
Вхожу с поникшей головой.
Так отрок Библии, безумный расточитель,
До капли истощив раскаянья фиал,
Увидев, наконец, родимую обитель,
Главой поник и зарыдал.*²⁹³

Религиозные мотивы особенно усиливаются в последний, зрелый период жизни Пушкина, особенно если принять во внимание отрывки, заметки и наброски этого периода. Они непреложно свидетельствуют о более глубоком взгляде поэта на человеческое существование, выработанном им в 30-е годы. В самом деле, вот неполный перечень таких произведений: «Пора, мой друг, пора» (1834), «Мирская власть» (1836), «Как с древа сорвался предатель-ученик» (1836 г.), «Монастырь на Казбеке» (1829) заканчивающееся признанием:

*Далёкий, вожденный враг!
Туда б, сказав прости уцелью,
Подняться к вольной вышине!*

²⁹¹ АНАСТАСИЙ, митрополит 1947. *Пушкин и его отношение к Православной Церкви*. 2-ое издание. Мюнхен, 1947. с. 10.

²⁹² АНАСТАСИЙ, митрополит. 1947. *Пушкин и его отношение к Православной Церкви*. 2-ое издание. Мюнхен, 1947. с. 26.

²⁹³ ПУШКИН, А. С. 1974. *Собрание сочинений в десяти томах*. Т. 2. Москва, 1974. с. 192.

*Туда б, в заоблачную келью,
В соседство Бога скрыться мне!²⁹⁴*

Всё это Пушкин выражает в условном наклонении: туда б, в этот ковчег спасения, подняться, туда б скрыться ... Что-то мешает ...

И может быть, чтобы облегчить себе душу, избавиться от душевного мрака, Пушкин публикует в конце 1829 года «Дар напрасный...». Пушкину ответил святитель Филарет, Митрополит Московский. Мятущемуся поэту-пророку ответил святой подвижник.

*Дар напрасный, дар случайный,
Жизнь зачем ты мне дана?
Иль зачем судьбою тайной
Ты на казнь осуждена?*

- как стон вырвалось у поэта.

*Не напрасно, не случайно
Жизнь от Бога мне дана.
Не без воли Бога тайной
И на казнь осуждена.²⁹⁵*

- спокойно и трезво возражает церковный владыка. Он избирает ту же форму, ту же лексику, тот же размер стихотворный.

Ничто не случайно у Бога, ничто не напрасно, всё имеет свой смысл и свою цель, и каждый должен узнать тайну, о которой Бог поведал нам языком якобы случая. Святитель Филарет обращает мысль и сердце поэта к необходимости сознавания воли Божией во всём. В жизни действует Промысл – вот о чем не должен забывать призванный к пророческому служению поэт.

²⁹⁴ ПУШКИН, А. С. 1974. *Собрание сочинений в десяти томах*. Т. 2. Москва, 1974. с. 201.

²⁹⁵ ПУШКИН, А. С. 1974. *Собрание сочинений в десяти томах*. Т. 2. Москва, 1974. с. 139.

*Кто меня враждебной властью
Из ничтожества воззвал,
Душу мне наполнил страстью,
Ум сомненьем взволновал? ...*

- бунтует поэт.

*Сам я своеправной властью
Зло из темных бездн воззвал,
Сам наполнил душу страстью,
Ум сомненьем взволновал.²⁹⁶*

Своеправие, своеволие, утверждение себя, заклинание «да будет воля моя» - на это и направляет прежде всего наш ум православный мудрец, и указывает в том причину всех зол земных.

Пушкин, по сути, поставил перед собою и перед миром эти русские вопросы: кто виноват? и что делать? Поставил - и попытался, отвечая на первый, отыскать виновника вне себя; перед вторым же вопросом остановился в недоумении. Святитель Филарет ответил на оба вопроса - как учит Православие. Вину необходимо искать в себе. Прекрасно знал, что человек собственными только усилиями, без Божьей помощи, не сможет освободиться от греха, отвечающий молитвенно взывает:

*Вспомнись мне, Забвенный мною!
Просияй сквозь сумрак дум –
И созиждется Тобою
Сердце чисто, светел ум.²⁹⁷*

²⁹⁶ ДУНАЕВ, М. М. *Православие и русская литература*. Части I-II. с. 232.

²⁹⁷ ДУНАЕВ, М. М. *Православие и русская литература*. Части I-II. с. 214.

Единственно верный ответ на вопрос «что делать»? Тёмным безднам, сумеркам дум святитель противопоставляет сияние Божьей мудрости, которая одна и способна просветить человека. Ибо: Бог есть свет.²⁹⁸

Святитель использует в своих стихах не прямое цитирование Писания - и это важно. «И созиждется Тобою сердце чисто ...». Кто же из церковных людей не вспомнит многожды слышанное в храме и каждодневно же повторяемое в утреннем правиле молитвенном: из 50-го псалма: «Сердце чисто созижди во мне, Боже, и дух прав обнови во утробе моей.»²⁹⁹

И каждый вспомнит из Заповедей блаженства: «Блаженны чистые сердцем, ибо они Бога узрят.»³⁰⁰

Мысль владыки ясно проста: новое обретение Бога в сердце сделает его чистым, а чистым сердцем человек может познать ту Божественную мудрость (Бога узреть), которая до времени представляется человеку тайной.

В этом и ключ к самому сюжету пушкинской жизни, критерий оценки всего, основа понимания проблем его биографии.

Важно и вот что: зримо обращаясь к Писанию, святитель как бы ясно указывает всем, что сообщаемая им мудрость, его поучение, не есть мудрость и поучение его лично, но мудрость и поучение, издавна хранимые Церковью. Он говорит не от себя, но от Церкви, от Православия, смиренно присоединяясь к воспринимаящим учение церковное.

И Пушкин прекрасно поняв это, ответил 19 января 1830 года святителю. Он начинает ответ с покаяния, признавая то греховное состояние, из которого родился «Дар напрасный ...»

*Я лил потоки слёз неожиданных,
И ранам совести моей
Твоих речей благоуханных
Отраден чистый был елей.*

²⁹⁸ 1 Ин. 1, 5.

²⁹⁹ Пс. 50, 12.

³⁰⁰ Мф. 5, 8.

*И ныне с высоты духовной
Мне руку простираешь ты,
И силой кроткой и любовной
Смиряешь буйные мечты.*

Пушкин признает целебную силу слов владыки, он узнал источник этой силы:

*Твоим огнем душа палима
Отвергла мрак земных сует,
И внемлет арфе серафима
В священном ужасе поэт.³⁰¹*

В святителе Филарете Пушкин увидел именно пророка, посланника Бога, а не просто церковного иерарха.

Стихотворение «Отцы пустынники...» отражает духовный опыт переживания великопостной молитвы преподобного Ефрема Сирина - и мимо этого нельзя пройти без особого осмысления и переживания в себе - каждому. Великий пост, предназначенный Церковью для очищения души от греха, оказывается особенно необходимым сердцу поэта.

Молитва «Господи и Владыко живота моего ...», по признанию самого поэта, имела особое значение для его духовной жизни:

*Но ни одна из них меня не умиляет.
Как та, которую священник повторяет
Во дни печальные Великого поста;
Всех чаще мне она приходит на уста
И падшего крепит неведомою силой ...³⁰²*

³⁰¹ ПУШКИН, А. С. 1974. Собрание сочинений в десяти томах. Т. 2. Москва, 1974. с. 218.

³⁰² ПУШКИН, А. С. 1974. Собрание сочинений в десяти томах. Т. 2. Москва, 1974. с. 382.

Важнейшим указанием на особенность духовного пути Пушкина здесь является слово: «умиляет». Умиление, неотрывное от Благодати, здесь раскрывается как возможность воззрения на Господа, связанная с состоянием глубокого покаяния и плача скорбного, - именно то, что поэт ощущал и признавал своею насущною потребностью. Именно невозможность Бога узреть тяготила его и лишала истинного осмысления жизни, и именно неполнота покаяния тому препятствовала прежде всего.³⁰³

Вывод исследователя (В. Лепяхина) о том, что стихотворение «Отцы пустынноики ...» близко «святоотеческому пониманию особенностей внутренней духовной жизни, в частности молитвенной»³⁰⁴ - необычайно важен и не вызывает сомнения.

Покаяние Пушкина сосредоточено на слове «падший»: оно точно выражает трезвость самооценки поэта и искренность его смирения. Можно утверждать, что и вообще духовная жизнь невозможна без такого начального самоосмысления человека.

SUMMARY

We are finding very difficult appearance within Pushkin from the moral and religious point of view. His parent were marked by western point of view on life. Either his education and social life didn't add anything to his church knowledge and spiritual life. Earlier poems reveal his condition full of flounder and disunity of poet. He was falling in his spiritual life and was rising up, floundered within himself and was falling and raising up again. Religious motives appears mainly in the latter era of his life and production. They shows in poet's deeper view on human being. Moscow's metropolitan Filaret who answers to poet's question 'what to do' had massive impact on Pushkin. Poet

³⁰³ ДУНАЕВ, М. М. 2001. *Православие и русская литература. В 6-ти частях. Части I - II.* Издание второе, исправленное, дополненное. Москва : Христианская литература, 2001. с. 232. BELOVIČOVÁ, L. 2004. *Christianskije motivy v russoj literature.* 1. vyd. Bratislava : Dobročinný spolok svätého Jána Šanghajského a San Franciského, 2004.

³⁰⁴ *Журнал Московской Патриархии.* Москва : Издательство Московской Патриархии Русской Православной Церкви, 1994, № 4, с. 91.

identifies with thought that everything has its reason. He accept necessity of God's will in everything. Self-will becomes the author of all world evil. In particular poems we can see spiritual way through getting used the contents of Great Lent prayers.

Zoznam bibliografických odkazov

- АНАСТАСИЙ, митрополит. 1947. *Пушкин и его отношение к Православной Церкви*. 2-ое издание. Мюнхен, 1947. 63 с.
- BELOVIČOVÁ, L. 2004. *Christianskije motivy v russoj literature*. 1. vyd. Bratislava : Dobročinný spolok svätého Jána Šanghajského a San Franciského, 2004. 184 s. ISBN 80-969153-0-4.
- ДУНАЕВ, М. М. 2001. *Православие и русская литература. В 6-ти частях. Части I - II. Издание второе, исправленное, дополненное*. Москва : Христианская литература, 2001. 736 с. ISBN 5-900988-08-2.
- КОНСТАНТИН, архимандрит. *Лермонтов (К 100-летию рождения Лермонтова)*. Джорданвилль : Holy Trinity Monastery, 1964.
- ПУШКИН, А. С. 1948. *Сочинения*. Москва : ОГИЗ, Государственное Издательство Художественной Литературы, 1948.
- ПУШКИН, А. С. 1974. *Собрание сочинений в десяти томах. Т. 2*. Москва, 1974.
- Журнал Московской Патриархии*. Москва : Издательство Московской Патриархии Русской Православной Церкви, 1994, № 4. с. 65-95.

SPIRITUAL WAY OF ALEXANDER SERGEYEVICH PUSHKIN (1799-1837) VOL. 1

Liliana BELOVIČOVÁ, Dobročinný spolok sv. Jána Šanghajského a San Franciského, Partizánska 45, 085 01 Bardejov, Slovakia, mriab9@gmail.com

Abstract

The author describe the spiritual journey of the brilliant Russian poet and writer A.S. Pushkin. On examples of his work we see the gradual birth of a new Pushkin, filled with faith in God, deep repentance, trust and commitment to the Orthodox Church.

Keywords

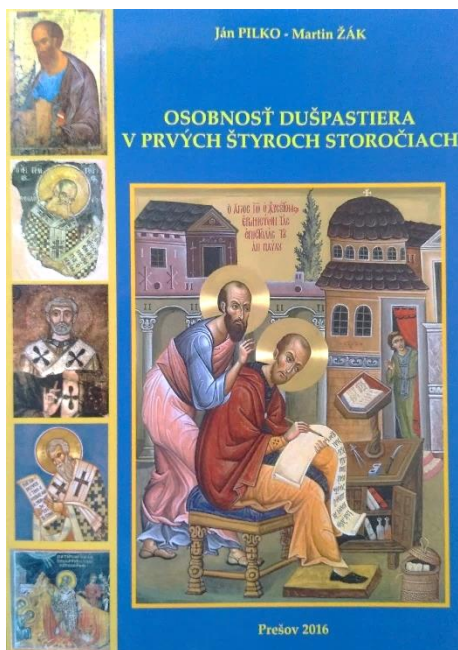
A. S. Pushkin, poetry, Orthodoxy, repentance

OSOBNOSŤ DUŠPASTIERA V PRVÝCH ŠTYROCH STOROČIACH

/Pilko Ján – Žák Martin, Gorlice 2014, 131 s., ISBN 978-83-63055-91-2/

(recenzia)

Pavol Kochan, lecturer, Orthodox Theological Faculty, University of Presov in Presov, Masarykova 15, 081 01 Presov, Slovakia, pavol.kochan@unipo.sk, 00421517726729

Je príjemným prekvapením, že na pôde Pravoslávnej teologickej fakulty v Prešove vyšla publikácia, ktorá sa venuje pomerne málo skúmanej a rozvíjanej oblasti v našom prostredí, téme pravoslávneho dušpastierstva. I keď nachádzame niekoľko dôležitých diel od autorov, ako sú napr. Ján Pilko alebo profesor Peter Kormaník, ktorý ako liturgista sa zároveň vo svojej professionalnej kariére venoval aj tejto problematike, predsa len postrádame širší akademický záujem o tento druh bádania, ktorý v sebe zahŕňa aj analýzu historického vývoja

kňazskej služby v Cirkvi.

Monografia *Osobnosť dušpastiera v prvých štyroch storočiach* je dielom dvoch autorov, Mgr. Jána Pilka, PhD. a Mgr. Martina Žáka. Autori čitateľa postupne sprevádzajú historickou cestou vývoja kňazskej služby, ktorú dopĺňajú pohľadmi osobností sledovaných storočí na postavenie kňaza v Cirkvi a v spoločnosti. Logicky začínajú prvým a jediným vzorom pastierskej služby, Isusom Christom, prechádzajú cez skupinu apoštolov a následne chronologicky uvádzajú jednotlivých cirkevných spisovateľov, generačne sa striedajúcich na poli pôsobenia. Najväčším prínosom práce je pre nás určite charakteristika osobnosti dušpastiera podľa jednotlivých autorov, ktorí svoje myšlienky

predkladajú na základe osobnej skúsenosti, nakoľko mnohí citovaní autori pôsobili ako biskupi a kňazi Cirkvi. Poznali náročnosť, ale aj vážnosť tejto služby, pretože ako duchovní denne žili svojou službou, denne zápasili so sebou samým, denne sa museli vysporiadať s ťažkými skúškami, neustále pamätajúc na zodpovednosť svojej služby.

Pochopiteľne, autori do svojej práce zahrnuli poznatky z domácich autorov, nevynechali však ani zahraničnú literatúru, venujúcu sa tejto oblasti vzdelávania. Ide prevažne o literatúru z ruského a anglicky tvoriacej skupiny autorov. Siahajú aj po pramennej literatúre, ktorú používajú na základe iných cudzojazyčných prekladov. Možno v doplnenom vydaní by sme ocenili viac pôvodných textov citovaných autorov a diel zo skúmaného historického obdobia.

Uvedená publikácia čitateľovi posúva oblasť vedomostí v praktickej teológii, hlavne v duchovenskej činnosti, či už ide o čitateľa z radov študentov alebo širší okruh mimo akademickej pôdy. Každý čitateľ v publikácii nájde odpovede na vývoj statusu kňaza v prvých storočiach na pozadí historických udalostí, ktoré ovplyvnili alebo boli ovplyvnené príchodom a šírením kresťanstva vo svete. Ostáva veriť, že autori budú pokračovať vo svojej práci a v budúcnosti predložia čitateľskému svetu aj ďalšie poznatky, rozšírené o ďalšie osobnosti neskorších storočí.

Poznámky: